



Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska institutionen

Programmet för juridisk kandidatexamen

Uppsats för tillämpade studier, 30 hp

Våren 2009

Normdelning

en rättssociologisk intervjuundersökning om
fildelares normer och normskapande

Författare: Esmeralda Claesson

Handledare: Kristoffer Schollin

Ämne: Immaterialrätt

IT-rätt

Innehållsförteckning

FÖRKORTNINGAR	3
1. INLEDNING	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	6
3. BAKGRUND	7
3.1. Upphovsrätt	7
3.1.1. Internationell rätt	8
3.1.2. EG-rättsligt	10
3.1.2.1. IPRED	10
3.1.3. Nationell rätt	12
3.1.3.1. Upphovsrättens uppbyggnad	12
3.1.3.2. Upphovsrättens innehåll	14
3.1.3.3. Sanktioner	15
3.1.4. "Pandans tumme"	16
3.2. Fildelning	17
3.2.1. Teknikens utveckling	17
3.2.2. Begrepp	18
4. TEORI	20
4.1. Rättssociologi	20
4.1.1. Rättssociologins grunder	21
4.1.1.1. Olika perspektiv	21
4.1.1.2. Rättssociologi och media/populärkultur	22
4.1.2. Normer	23
4.1.2.1. Normers funktion	24
4.1.2.2. Normers skapande	25
5. METOD	28
5.1. Kvalitativ metod	28
5.1.1. Kvalitativ intervju	29
5.2. Begränsningar	30
5.3. Urval	31
5.4. Tillvägagångssätt	32
5.4.1. Etik	34
5.4.2. Problem	35
5.4.3. Analys	35
6. RESULTAT	37
6.1. "Alla andra"	37

6.1.1. Frågeställningar	37
6.1.1.1. Hur har kategorin skapat sin fildelningsnorm?	37
6.1.1.2. Hur kommer normen till uttryck?	39
6.1.1.3. Hur ser kategorin på upphovsrätt, laglighet och IPRED?	41
6.2. "Arg och ung"	44
6.2.1. Frågeställningar	44
6.2.1.1. Hur har kategorin skapat sin fildelningsnorm?	44
6.2.1.2. Hur kommer normen till uttryck?	46
6.2.1.3. Hur ser kategorin på upphovsrätt, laglighet och IPRED?	48
6.3. "De förstår oss inte"	52
6.3.1. Frågeställningar	52
6.3.1.1. Hur har kategorin skapat sin fildelningsnorm?	52
6.3.1.2. Hur kommer normen till uttryck?	55
6.3.1.3. Hur ser kategorin på upphovsrätt, laglighet och IPRED?	57
6.4. Övriga resultat	59
6.4.1. Ändrat beteende efter IPRED?	59
6.4.2. Könsskillnader	59
6.4.3. Ekonomiska idéer	59
6.4.3.1. Intervjuperson 5	60
6.4.3.2. Intervjuperson 8	60
6.5. Sammanfattning resultat	61
7. ANALYS	63
7.1. Vilka normer finns och hur skapas de?	63
7.1.1. Populärkultur	63
7.1.2. Kategoriernas normskapande	65
7.1.2.1. "Alla andra"	65
7.1.2.2. "Arg och ung"	66
7.1.2.3. "De förstår oss inte"	67
7.1.3. Inklusivitet	68
7.2. Vilka är orsakerna till lagefterlevnad eller ej?	69
7.2.1. Rättens funktioner och de rättsliga normerna	69
7.2.1.1. Manifesta och latent funktioner	69
7.2.1.2. Rättens "landskap"	70
7.2.2. Varför lagen inte följs	71
7.2.3. Från mikro till makro	72
7.3. Slutsatser	73
8. SAMMANFATTNING	77
9. KÄLLOR	78
BILAGA 1	81
BILAGA 2	82

Förkortningar

Eftersom det i texten förekommer ett flertal förkortningar följer här en förteckning över dessa:

BK	Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk
Ds	Departementsserien
EG	Europeiska gemenskapen
EGD	Europeiska gemenskapernas domstol
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta Nationerna
FRA-lagen	den informella benämningen på en rad lagändringar som föreslogs i prop. 2006/07:63
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
IP(-nummer/adress)	Internet Protocol (-nummer/adress)
IPRED	Intellectual Property Rights Enforcement Directive (även kallat sanktionsdirektivet). Denna förkortning har i dagligt tal blivit namnet på de olika lagändringar som infördes till följd av prop. 2008/09:67
P2P	Peer-to-peer nätverk
RomK	Romkonventionen, Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organisations
SOU	Statens Offentliga Utredningar
TRIPs	Trade-Related aspects of Intellectual Property rights
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
WCT	WIPO Copyright Treaty
WIPO	World Intellectual Property Organisation
WPPT	WIPO Performance and Phonograms Treaty
WTO	World Trade Organisation, Världshandelsorganisationen

1. Inledning

Fildelningsproblematiken har varit något som legat högt på dagordningen i flera år, och frågan har stötts och blötts på alla nivåer, i Förenta Nationerna (FN), Världshandelsorganisationen (WTO) och europeiska unionen (EU), i debattartiklar och debattprogram, och på skolgårdar och i lunchrum. Vari problemet ligger har dock skiftat både beroende på med vem man talat och vid vilken tidpunkt. Fildelning är en fråga som engagerar och berör människor i deras vardag.

En sak som slagit mig när jag tagit del av fildelningsdebatten är att så många personer verkar ha bestämt sig för att förslag om att försöka åstadkomma förändringar av människors beteenden är dömda att misslyckas. Jag kommer särskilt att tänka på ett exempel som rättssociologen Mathias Baier presenterat i en text om normer.¹ Han beskriver ett café som ligger i anslutning till avdelningen för rättssociologi där kassan är obemannad och kunderna själva ansvarar för att räkna samman vad de skall betala och därmed göra rätt för sig. Baier resonerar som så att det troligen inte är en medveten kalkylering av fördelar mot nackdelar vid varje enskilt tillfälle som gör att kunderna i caféet betalar det de skall, utan att de istället gör som de brukar göra utifrån vad de lärt sig är rätt eller fel. De följer med andra ord en norm om att man betalar för sig i caféet. På samma sätt kan man betrakta det som att det i stora delar av samhället idag har utvecklats en norm om att det är ok att fildela och därmed bryta mot upphovsrättslagen. Denna norm är emellertid inte av naturen given, och den är heller inte oföränderlig, lika lite som upphovsrättslagen är det.

När jag skulle bestämma ämne för denna uppsats planerades det för ett införande av en rad lagändringar, populärt kallade IPRED-lagen, i syfte att motverka den illegala fildelningen. I det sammanhanget började jag fundera på om en sådan lag verkligen har någon inverkan på fildelares normer kring fildelning. Om den inte har det, vad är det i sådana fall för faktorer som är med och skapar de normer som styr fildelares agerande? Jag såg också att det fanns en lucka i den juridiska forskningen just när det gällde den normskapade processen hos fildelare. De studier som gjorts tidigare om fildelares egen syn på sitt fildelande har främst varit

¹ Baier, Matthias *Om normer Kompendium i rättssociologi* ver 2 2008 s.4 ff

kvantitativa och fokuserat på att kartlägga gruppens syn på fildelning som fenomen.² Däremot har jag inte funnit några studier som berör hur fildelare skapar sina normer och vad det är som påverkar detta normskapande. Eftersom det läggs mycket arbete på att införa nya lagar som exempelvis IPRED, och man just nu inväntar en utredning av Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL) så ansåg jag att det var viktigt att studera om dessa ansträngningar verkligen påverkar dem som man till stor del är ute efter att påverka, det vill säga fildelare. Jag kommer därför i denna uppsats att presentera hur fildelare ser på sin fildelning, vad det är för normer som styr denna och hur dessa skapas.

² Se exempelvis *En studie om normerna kring fildelning och piratkopiering* Engström, Anna-Katarina, *Fildelare- en social bandit i vår tid* Borgström, Rasmus och Lindgren, Sara och *"Det är så lätt, det är bara att gå in och trycka på ett par knappar"* Poturovic, Darja och Tegnér, Magnus.

2. Syfte och frågeställning

Uppsatsen har ett rättssociologiskt perspektiv på fildelning. Mitt fokus ligger på vad som påverkar fildelares normer kring fildelning och om, och i så fall hur, de påverkas av lagstiftning mot fildelning. Det rättssociologiska perspektivet utgör med andra ord hur rätten påverkar samhället, men jag kommer också in på hur samhället och rätten påverkar varandra i växelverkan.

Jag vill närmare bestämt veta vad det är som gör att personer fildelar, alltså vilka normer som styr fildelare. Jag vill också veta vad det är som skapar dessa normer, och vad det är som påverkar att de följs eller inte. Min övergripande fråga rör alltså varför fildelare fildelar, och mer specifikt har jag valt att fokusera på den del av denna fråga som rör om de verkligen påverkas av lagar som IPRED. Det som specifikt intresserar mig är hur de som själva fildelar ser på fildelningsproblematiken.

Mina frågeställningar är således:

- *Vilka normer finns hos dem som fildelar, i detta specifika fall studenter?*
- *Hur skapas dessa normer?*
- *Vad är det som medverkar till att normer och lagar om fildelning följs eller inte följs?*

Jag har valt att studera dessa frågor utifrån fildelarnas egna perspektiv. Framförallt vill jag se om dessa normer kan påverkas av lagstiftning. Vidare har jag framförallt valt att avgränsa mig till att studera deras normer i förhållande till upphovsrätt. Här finns det dock inte några täta gränser, utan självklart kommer jag även in på exempelvis ekonomiska aspekter. För att komma in på upphovsrätten specifikt, och för att skapa mig en bild av om lagar har någon inverkan på normer så har jag valt att som exempel undersöka i vad mån IPRED-lagen, med vad den innebär i förändrad risk för sanktioner för det illegala beteendet, påverkar gruppens normer. Jag vill vidare även undersöka hur fildelare själva ser på att de väljer att inte följa en viss lag, och hur de ser på detta i förhållande till tanken om ett rättssamhälle. Genom att fokusera på dessa tre delar hoppas jag få en bild av hur de normer som styr fildelare ser ut, och hur dessa normer skapas eller påverkas av rådande lagstiftning och planerade lagförändringar.

3. Bakgrund

För att kunna studera fildelares normer och hur dessa skapas och förhåller sig till de rättsliga normerna bör man ha en förståelse för den rättsliga ramen kring fildelning, det vill säga upphovsrätten. Man bör både förstå dess internationella sammanhang och dess materiella uppbyggnad. Vidare är det viktigt att förstå vad fildelning är, och grunderna för hur den går till. I detta kapitel ger jag därför en beskrivning av dessa områden. Det skulle vara fullt möjligt att skriva en egen uppsats som bara behandlar de juridiska ramarna i upphovsrätten, men fokus här ligger istället på hur fildelare uppfattar sitt handlande varför jag här försökt att avgränsa och specificera de aspekter som kan anses vara av relevans för uppsatsens tema.

3.1. Upphovsrätt

Upphovsrätten är en av de immateriella rättigheterna. Precis som namnet avslöjar handlar det om en grupp rättigheter som inte behandlar materiella värden, och man kan enkelt sagt beskriva det som ett rättsligt område för hur man kan skydda olika typer av intellektuella skapelser fästa i olika fysiska former, till exempel ett tyg med ett mönster, en CD-skiva med musikinnehåll eller en medicin med en viss verkan. Immaterialrätten som område koncentrerar sig på hur skyddet för den immateriella delen av det fysiska exemplaret ser ut. I dagens informationssamhälle blir de immateriella tillgångarna, och därmed också immaterialrätt som rättsområde, allt viktigare. Detta beror på att alltmer av det som tillverkas och konsumeras bygger på idéer och specifika utföranden som är beroende av de olika immateriella rättigheterna. Förändringar på immaterialrättens område har tidigare skett relativt långsamt, men med de senaste decenniernas snabba tekniska utveckling har förutsättningarna på området förändrats radikalt, och lagar och regler har haft svårt att hänga med. Den tröghet som finns inbyggt i (det svenska) lagstiftningssystemet har inte passat särskilt bra ihop med kravet på snabb förändring och nya lagar.

Upphovsrätten som disciplin är den bredaste immaterialrättsliga grenen, och den skall skydda ”litterära och konstnärliga verk”, vilket kan innefatta oerhört många olika prestationer. Ända sedan mitten av 1700-talet har det i Europa funnits någon form av lagstadgad upphovsrätt. Den första svenska regleringen var ett kungligt reglemente för boktryckare, och detta kom 1752.³ Den lag vi har idag fick sin huvudsakliga form genom den första upphovsrättslagen

³ SOU 1956:25 s. 35 och Streng, Alfred *Ideella rättigheter i en digital miljö Acta Wasaensia Nr 127* 2007 s. 38 f

1960 efter ett omfattande samnordiskt utredningsarbete. Mycket har dock hänt sedan dess, både vad gäller teknik, men också i förhållande till vem det är som ses som skyddssubjekt. En stor del av upphovsrätten regleras också på ett internationellt plan, både inom ramen för EU, men också i ett mer globalt perspektiv genom bland annat World Intellectual Property Organisation (WIPO).

3.1.1. Internationell rätt

Eftersom de verk som skyddas av upphovsrätt och andra immateriella rättigheter handlas med över landsgränser utan problem, så har det också varit extra viktigt att hitta strukturer som gör att en upphovsman kan behålla sin rätt även när detta sker. Redan på 1800-talet började man därför utarbeta internationella konventioner som skulle hjälpa till att säkerställa att ett grundläggande skydd fanns i alla länder som var part till dem. Den viktigaste konventionen på upphovsrättens område är än idag Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk (BK) från 1886. De länder som tillträtt konventionen bildar Bernunionen, vilken Sverige varit medlem i sedan 1904. BK administreras av ett organ under FN, benämnt WIPO. Eftersom WIPO i dag har hela 184 medlemsländer,⁴ och alltid har haft ett stort antal medlemsländer, så har förändringsarbete inom ramen för organisationen gått trögt. Flera av de mer handelsrelaterade frågorna lyftes därför bort från WIPO till General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) i hopp om att man där skulle kunna genomföra förändringar och förhandlingar enklare. Inom ramen för GATT skapades därför 1993 Agreement on Trade-Related aspects of Intellectual Property rights, det så kallade TRIPs-avtalet. I samma veva omvandlades GATT till WTO, och för att få ett medlemskap i WTO krävs att man uppfyller de krav som TRIPs uppställer. TRIPs har BK som grund för de delar som berör upphovsrättsfrågor, men fokuserar som sagt på de handelsrelaterade frågorna av immaterialrätten. De länder som idag är medlemmar i WTO måste alltså i praktiken uppfylla BK, med undantag för artikel 6*bis* där den ideella rätten regleras. BK kompletterades 1996 med WIPO Copyright Treaty (WCT) vars syfte är att uppdatera upphovsrätten till dagen tekniska förhållanden, till exempel att dataprogram skall ha upphovsrättsligt skydd.

En konvention som är av vikt för de utövande konstnärerna, fonogramframställarna och radioföretagen är Romkonventionen (RomK) från 1961. Denna kompletterades precis som BK 1996 med ett WIPO-avtal, WIPO Performance and Phonograms Treaty (WPPT).⁵ Sverige

⁴ <http://www.wipo.int/members/en/> 2009-03-31

⁵ Levin, Marianne *Lärobok i immaterialrätt* 2007 s. 39 ff

kommer genom de ändringar i den internationella upphovsrättsförordningen (1994:193) som träder i kraft den 1 juli 2009 att ha genomfört de ändringar som krävs för att uppfylla kraven i både WCT och WPPT, men det är först när alla länder inom EU har genomfört det så kallade infocodirektivet⁶ (vilket jag återkommer till under 3.1.2.) som EU och alla EU:s medlemsstater gemensamt skall tillträda fördragen.⁷ När detta skall ske är ännu inte fastställt.⁸

BK är uppbyggt på ett antal minimikrav, till exempel gällande skyddstider, på vad varje medlemsstat skall erbjuda för skydd på det egna territoriet, även för verk från andra (konventions)länder. En av de viktigaste principerna är den om att inga medlemsländer får uppställa formella krav för att erhålla upphovsrättsligt skydd.⁹

I artikel 13 TRIPs och artikel 9.2 BK finns det som kallas trestegsregeln och som är tänkt att användas för att upprätthålla balansen mellan upphovsmän och andra intressen.¹⁰ Trestegsregeln ser ut på följande vis:

Medlemsstaterna ges möjligheter att besluta om undantag och inskränkningar i exemplarframställningsrätten:

- 1) i vissa fall,
- 2) förutsatt att det inte gör intrång i det normala utnyttjandet av dennes verk eller andra alster och
- 3) inte inkräktar på rättighetshavarens legitima intressen.

För att få införa inskränkningar i upphovsrätten måste de tre stegen i regeln vara uppfyllda. Steg ett innebär att inskränkningar endast får ske i vissa tydligt avgränsade fall. Enligt det andra steget får inte inskränkningen strida mot det normala utnyttjandet av verket. Det tredje och avslutande steget säger att en inskränkning endast får göras om den inte oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.¹¹

⁶ 2001/29/EEG

⁷ Prop. 2008/09:67 Civilrättsliga sanktioner på immaterialrättens område- genomförande av direktiv 2004/48/EEG s. 86

⁸ Promemoria Den internationella upphovsrättsförordningen (1994:193); en kommentar till förordningsändringar som beslutades vid regeringssammanträde den 18 september 2008 s. 2

⁹ Levin s. 42 ff

¹⁰ Trestegsregeln finns även i infocodirektivet art. 5.5, WCT art. 10 och WPPT art. 16

¹¹ Ds 2007:29 s. 37 ff, Levin s. 188

3.1.2. EG-rättsligt

Även EG är part till TRIPs-avtalet, vilket innebär att alla länder inom EU måste leva upp till kraven i TRIPs.¹² På EG-nivå finns åtta direktiv som syftar till att harmonisera medlemsländernas upphovsrätt. Sedan 1 april 2009 är de alla implementerade i svensk rätt: datorprogramdirektivet (91/250/EEG), satellit- och kabeldirektivet (93/83/EEG), skyddstidsdirektivet (93/98/EEG), databasdirektivet (96/9/EEG), infosocdirektivet (2001/29/EEG), följerrättsdirektivet (2001/84/EEG), sanktionsdirektivet (2004/48/EEG) och uthyrnings- och utlåningsdirektivet (2006/115/EEG).¹³ Det direktiv som implementerats sist är sanktionsdirektivet vilket genomfördes i svensk rätt genom den så kallade IPRED-lagen. Syftet med sanktionsdirektivet är att harmonisera medlemsstaternas regler för att säkerställa skydd för immateriella rättigheter så att man på den inre marknaden har en hög, likvärdig och enhetlig skyddsnivå.¹⁴

3.1.2.1. IPRED

Sanktionsdirektivet skulle ha varit implementerat senast 29 april 2006.¹⁵ Svensk rätt uppfyllde redan många av direktivets krav när det kom, men på de områden där vi inte gjorde det så har Sverige intagit en avvaktande ställning. Detta ledde till att Sverige fälldes i Europeiska gemenskapernas domstol (EGD) den 15 maj 2008 för att ha underlåtit att uppfylla sina skyldigheter som medlemsstat i den Europeiska gemenskapen.¹⁶

Genomförande av direktivet i svensk rätt påbörjades med en departementspromemoria, Ds 2007:19, som behandlade hur det skulle kunna genomföras. Strax därefter kom ytterligare en departementspromemoria, Ds 2007:29, där utredaren hade fått i uppdrag att dels redovisa utvecklingen, och dels överväga och föreslå åtgärder när det gäller vissa upphovsrättsliga frågor på Internet.¹⁷ Det förslag till åtgärd som togs fram var ett om att fildelare skulle kunna stängas av från sin Internetuppkoppling vid upprepade upphovsrättsintrång.¹⁸ Detta förslag fick oerhört mycket kritik, och är i dagsläget helt lagt på hyllan. De lagändringar som populärt

¹² Prop. 2008/09:67 s. 85

¹³ Levin s. 65

¹⁴ Prop. 2008/09:67 s. 70

¹⁵ Prop. 2008/09:67 s. 1

¹⁶ Mål C 341/07

¹⁷ Ju2006/6767/P Promemoria Uppdrag angående upphovsrätten på Internet s. 1

¹⁸ Ds 2007:29 s. 19 f

kommit att kallas för IPRED-lagen och som trädde i kraft den 1 april 2009 är i all väsentlighet de förslag som togs fram i Ds 2007:19.¹⁹

Sanktionsdirektivet innebär att medlemsländerna måste föreskriva om nödvändiga åtgärder, förfaranden och sanktioner för att kunna skydda de immateriella rättigheterna, däribland upphovsrätten. Dessa skall vara rättvisa, skäliga, inte onödigt komplicerade eller dyra och inte orsaka onödiga dröjsmål. Vidare skall de vara effektiva, proportionerliga och avskräckande, och de skall tillämpas så att missbruk undviks och att laglig handel inte hindras. Rättighetshavaren själv skall naturligtvis ha talerätt, men om andra aktörer, till exempel intresseorganisationer också skall ha detta överlåts till medlemsländerna att besluta.²⁰ Skadestånd skall enligt sanktionsdirektivet betalas som ersättning för den faktiska skada som uppstått. Vid beräkningen skall man ta hänsyn till alla relevanta omständigheter.²¹

Den så kallade IPRED-lagen är i själva verket inte en ny lag, utan det är en av flera förändringar i URL, Varumärkeslag (1960:644), Patentlagen (1967:837), Mönsterskyddslagen (1970:485), Firmalagen (1974:156), lagen (1992:1685) om skydd för kretsmönster för halvledarprodukter och Växtförädlarrättslagen (1997:306) som införs för att implementera sanktionsdirektivet. Eftersom denna uppsats endast berör upphovsrätten, så är det de relevanta förändringarna i URL som jag vidare kommer att beskriva här.

Den del som är kärnan i förändringen är möjligheten om att få ut information om varor och tjänsters ursprung. Det har inte tidigare funnits några regler som ger rättighetshavare rätt att få information om ursprung för intrångsgörande varor och tjänster. Internetleverantörer har också haft tystnadsplikt för exempelvis abonnemangsuppgifter som de fått tillgång till genom sin tjänst. Polis har enligt 6 kap. 22 § lagen om elektronisk kommunikation kunnat få ut uppgifter om IP-adresser och vem som står på ett abonnemang, men endast vid misstanke om brott för vilket fängelse finns som påföljd om polisen bedömer att påföljden kommer att bli annan än fängelse.²² Eftersom den praxis som finns i fildelningsmål har visat att det krävs

¹⁹ Prop. 2008/09:67 s. 71 f

²⁰ Prop. 2008/09:67 s. 89

²¹ Prop. 2008/09:67 s. 91

²² Prop. 2008/09:67 s. 125

extremt stora brott mot URL för att fängelse skall komma i fråga, så är denna regel i praktiken aldrig användbar för polisen i utredningen av fildelningsbrott.²³

Artikel 8 i sanktionsdirektivet sätter upp ett krav på information, och artikeln har inspirerats av artikel 47 i trips. Man inför därför ett informationsföreläggande som gör det möjligt att ålägga vissa aktörer att lämna information. Det är endast rättighetshavare eller licenstagare som skall kunna få ut information. Skyldighet att lämna information åligger den som gjort eller medverkat till ett intrång eller överträdelse, den som i kommersiell skala förfogat över en vara, har använt en tjänst eller har tillhandahållit en elektronisk kommunikationstjänst eller annan tjänst som använts vid intrånget eller överträdelsen. Även den som pekats ut av någon av de aktörer som handlat i kommersiell skala är skyldig att lämna information. Motsvarande skall även gälla i fråga om försök eller förberedelse. Vad som är i kommersiell skala beskrivs i förarbeten med hänvisning till direktivet som handlingar som utförs för att uppnå en direkt eller indirekt kommersiell eller ekonomisk fördel. Handlingar som utförs av slutkonsumenter i god tro skall inte falla in under begreppet.²⁴

En av de andra förändringarna som införs samtidigt som IPRED-lagen är att intrångsundersökning numera kan företas även hos den som medverkat till ett intrång.²⁵

3.1.3. Nationell rätt

Den första svenska URL kom som sagt redan 1960, och Auktorrättskommitténs betänkande SOU 1956:25 som låg till grund för den är fortfarande det grundläggande tolkningsunderlaget för att förstå syftet bakom URL. Den svenska lagen kom till efter ett omfattande nordiskt samarbete.²⁶

3.1.3.1. Upphovsrättens uppbyggnad

Upphovsrätt uppstår formlöst, och upphovsmannen behöver alltså inte vidta några särskilda åtgärder för att få skydd för sitt verk. Denna princip slås fast i BK, och stämmer väl överens med den ”civil law”-tradition som Sverige tillhör. I ”common law”-länder har det historiskt

²³ Se HovR för västra Sverige Dom 2007-06-12 Mål nr B 4465-06, Norrköpings TR Dom 2006-10-17 Mål nr B 2142-06, Västmanlands TR Dom 2005-10-25 Mål nr B-1333-05, Sollentuna TR Dom 2005-11-09 Mål nr B-1380-05

²⁴ Prop. 2008/09:67 s. 130 f

²⁵ Prop. 2008/09:67 s. 125

²⁶ Levin s. 65

sett varit vanligt att ha en mer copyright-bunden upphovsrätt som ställer krav på registrering för att erhålla skydd.²⁷

Det upphovsrättsliga skyddet består av två delar: en ekonomisk och en ideell. Den ekonomiska rätten fastslås i 2 § URL och innebär en ensamrätt att dels framställa exemplar av verket och dels att göra detta tillgängligt för allmänheten. Tillgängliggörande enligt paragrafens 3:e stycke görs genom överföring, framförande, visning eller spridning. Överföringsbegreppet är ett teknikneutralt begrepp som innebär distansöverföring, och det kan då vara fråga om både trådbunden eller trådlös överföring. Ett framförande förutsätter att åhörare/publik skall finnas på samma plats som verket framförs på och är aktuellt framför allt när det är fråga om musik eller sceniska verk som framförs. Visning kommer framför allt i fråga när det gäller bildverk, och innebär att ett verk ställs ut och blir synligt för åskådaren. För att det skall vara fråga om en visning krävs liksom för framförande att publiken tar del av verket direkt utan tekniska hjälpmedel. Spridningsbegreppet är i sin tur tillämpligt när det kommer till spridning av fysiska exemplar av ett verk, till exempel kopior av en CD-skiva med musikaliska verk.²⁸

Den ideella rätten slås istället fast i 3 § URL. Denna består dels av en paternitetsrätt, det vill säga en rätt att bli namngiven vid utnyttjande av verket, och dels av en respekträtt vilket innebär att upphovsmannen har rätt att motsätta sig kränkande ändringar av verket. Den ideella rätten följer för det mesta med den ekonomiska om denna överlåts, den kan dock inte med bindande verkan överlåtas helt och hållet. Inte heller när skyddstiden löpt ut efter 70 år har den ideella rätten helt upphört.²⁹

URL är upplagd så att de egentliga upphovsrätterna behandlas i 1 kap, medan det som kallas för de närstående rättigheterna behandlas i 5 kap. De närstående rättigheterna är de som avser bland annat utövande konstnärer och producenter, och uppdelningen är åtminstone till viss del historiskt betingad.³⁰

²⁷ Levin s. 66

²⁸ Levin s. 138 f

²⁹ Levin s. 157 f

³⁰ Levin s. 70

3.1.3.2. Upphovsrättens innehåll

För att få skydd för något man skapat krävs att det är fråga om ett verk i lagens mening. Till att börja med sägs i 1 § URL att *den* som skapat ett verk har upphovsrätt till det. I ordet *den* ligger att det måste finnas en upphovsman, och att denne skall vara en bestämd fysisk person. Några krav på myndig ålder eller liknande ställs inte upp. Att det måste vara fråga om en mänsklig skapelse och att det bara är människor som kan få skydd kan man utläsa av terminologin (upphovsman) i URL.³¹ Ett verk kan vara antingen litterärt eller konstnärligt, och i 1 § 1 st. URL finns en exemplifierande uppräkningslista av vad som kan vara ett verk. Anledningen till att man valt att endast göra en exemplifiering är att man inte velat göra en begränsning utifrån uttrycksform av vad som kan vara ett litterärt och konstnärligt verk. Enligt 1 § 2 st. ingår även beskrivande kartor och dylikt i begreppet litterära verk.³²

För att ett verk skall få upphovsrättsligt skydd finns ett krav på att det är originellt och självständigt. I originalitetskravet ligger att det skall vara ett resultat av en personlig, skapande insats från upphovsmannens sida. Något nyhetskrav på det sätt som uppställs inom patenträtten finns inte,³³ utan det handlar istället om att upphovsmannen själv skall ha utfört verket och att det skall vara ett uttryck för personligheten. Därmed kan man dra slutsatsen att obearbetade återgivningar av naturliga företeelser inte kan erhålla upphovsrättsligt skydd. Vid bedömningen av om ett verk uppfyller originalitetskravet skall ingen kvalitativ bedömning göras.³⁴ Skyddet är ett efterbildningsskydd, vilket innebär att man inte kan få skydd för själva idén som sådan utan istället för det specifika utförandet.³⁵ En tavla som uppnår verkshöjd får därför skydd, och det är då inte tillåtet att efterbilda den utan upphovsmannens tillåtelse. Det finns dock inget som hindrar en annan person från att ställa sig och måla av samma motiv som den förste konstnären.

Kravet på originalitet är relativt enkelt att förhålla sig till när det rör de klassiska konstformerna, men det blir mer komplicerat när man kommer in på brukskonstområdet. Inom upphovsrätten kan många av de ting man använder till vardags, så som exempelvis bestick, möbler, porslin och lampor erhålla skydd. Det är dock viktigt ur ett konkurrensperspektiv att upphovsrätten inte hindrar konkurrensen. Lösningen blir därför

³¹ Levin s. 79 och 112, och karnov lagkommentar, <http://www.westlaw.se> 2008-10-27

³² Levin s. 70ff

³³ Inom patenträtten ställs vid (sidan av de andra mer tekniska kraven) ett krav att det är fråga om en objektiv och global nyhet för att man skall kunna erhålla skydd. Se Levin s. 279ff

³⁴ Levin s. 76f och karnov lagkommentar, <http://www.westlaw.se> 2008-10-27

³⁵ Levin s. 69

oftast när det gäller brukskonst att man är generös med vad som erhåller ett upphovsrättsligt skydd, men att skyddsomfånget i gengäld blir tämligen begränsat.³⁶

En annan fråga är hur mycket som är tillåtet att låna av någon annans verk. Ibland hör man talas om att det skulle finnas en regel om att det tillåtet att låna ett visst antal takter från någon annans musikaliska verk, men detta är endast en myt. Det avgörande är istället om verket skall anses vara återgivet. Vidare kan sägas att även mycket ”korta” verk kan erhålla skydd så länge de lever upp de grundläggande kraven på originalitet och självständighet. Därmed kan exempelvis en titel erhålla skydd. Just titlar har även fått ett särskilt skydd i 50 § URL, och det rör sig då om att skydda titeln som just titel. Har titeln ett eget upphovsrättsligt skydd skyddas den då både enligt 1 och 50 §§ URL.³⁷

Upphovsrätten går att överlåta till annan, helt eller delvis, 27 § URL. I praktiken är det främst partiella överlåtanden som sker. Även efter en fullständig överlåtelse består dock den ideella rätten då denna inte kan överlåtas med bindande verkan i sin helhet utan endast till en viss begränsad art och omfattning, 3 § 3 st. URL. Det tål att påpekas att överlåtelser av exemplar på inget sätt är en överlåtelse av upphovsrätt. Denna princip gäller likväl vid överlåtelser av unika verk som tavlor som vid massproducerade musikfiler från en nätbutik. Inom upphovsrätten gäller vidare specifikationsprincipen. Det innebär att man vid en överlåtelse av upphovsrätt måste specificera vad det är som man avser överföra. Vid eventuella tvister om innehållet i ett överlåtelseavtal som senare kan uppkomma skall detta tolkas restriktivt, vilket normalt innebär en tolkning till upphovsmannens fördel. Upphovsrätten följer helt vanliga successionsrättsliga regler, 41 § URL.³⁸ Efter upphovsmannens död består både den ekonomiska och ideella upphovsrätten i 70 år, 43 § URL. Även efter denna tid kan ett utnyttjande vara otillåtet, men bara om det görs så att det kränker den allmänna odlingens intressen. Denna bestämmelse är endast tillämplig på fall som måste anses som grova ur en allmän kulturell synpunkt, vilket är oerhört sällsynt.³⁹

3.1.3.3. Sanktioner

Den som uppsåtligt eller av oaktsamhet gör intrång i någons upphovsrätt döms enligt 53 och 57 §§ URL till böter eller fängelse i högst två år. Man kan också dömas för både försök och

³⁶ Levin s. 80f

³⁷ Levin s. 84f

³⁸ Levin s. 116ff

³⁹ Karnov lagkommentar <http://www.westlaw.se> 2008-10-28

förberedelse i enlighet med Brottsbalken (1962:700) (BrB) 23 kapitel. Åklagare kan om det är påkallat från allmän synpunkt väcka åtal, men annars är det rättighetshavaren själv som får ange brottet till åtal. Husrannsakan får enligt 28 kap. 1 § Rättegångsbalk (1942:740) (RB) vidtas endast om det är för ett brott på vilket fängelse kan följa. Fängelse finns med i straffskalan för brott mot URL. Enligt praxis har det dock visat sig att fängelse inte är en påföljd som kommer i fråga i de flesta fildelningssituationer.⁴⁰ Vidare skall en proportionalitetsbedömning göras.⁴¹

Det finns också en möjlighet att agera civilrättsligt vid upphovsrättsintrång. I enlighet med 55 och 57 §§ URL kan den som vidtar en åtgärd som innebär ett intrång i någon annans upphovsrätt, så länge det är skäligt, få tåla att egendom med anknytning till intrånget ändras, tas i förvar eller dylikt för att förhindra vidare intrång. Dessa åtgärder brukar kallas för de civilrättsliga skyddsåtgärderna, och dessa kan användas så fort ett intrång begås i objektiv mening. Talan om skyddsåtgärd kan föras av den som lidit intrånget, och den förs enligt RBs regler om tvistemål. Vidare finns enligt 56 a-h §§ URL en möjlighet för en rättighetshavare att i ett civilrättsligt förfarande begära att det görs en undersökning för att säkra bevisning hos någon som på goda grunder är misstänkt för intrånget, eller försök eller förberedelse till det, en så kallad intrångsundersökning. Denna kan närmast beskrivas som en civilrättslig husrannsakan. Precis som vid en vanlig husrannsakan så skall en proportionalitetsbedömning göras.⁴²

3.1.4. "Pandans tumme"

Jag har nu beskrivit upphovsrätten, både huvuddragen i den materiella rätten och dess internationella sammanhang. Den beskrivning jag hittills gett är dock förenklad i den mening att den beskriver upphovsrättens system och sammanhang som något väl genomtänkt och planerat och som har utvecklats medvetet med höga, tydliga syften som ledstjärnor. Detta är naturligtvis inte hela sanningen, utan mer av en bekväm efterkonstruktion som hjälper till att beskriva upphovsrätten så som den ser ut idag och så som vi idag har valt att använda den. Dess framväxt och sammanhang är långt mer komplex och har påverkats av en mängd faktorer, intressen och olika slumpmässiga omständigheter. Ekonomen Paul A. David har

⁴⁰ Exempel på domar där straffet bestämts till böter: HovR för västra Sverige Dom 2007-06-12 Mål nr B 4465-06, Norrköpings TR Dom 2006-10-17 Mål nr B 2142-06, Västmanlands TR Dom 2005-10-25 Mål nr B-1333-05, Sollentuna TR Dom 2005-11-09 Mål nr B-1380-05. Den enda dom som finns i dagsläget där påföljden för en enskild fildelare dömts till böter och villkorlig dom är Linköpings TR Dom 2008-05-05 Mål nr B-1066-06

⁴¹ Prop. 2008/09:67 s. 73 ff

⁴² Prop. 2008/09:67 s. 76 och 109

beskrivit detta genom att jämföra immaterialrätt, och därmed upphovsrätt, med jättepandans tumme.⁴³

Jättepandan har inte en tumme i egentlig mening, istället så har den en liten benförstoring på handlovsbenen, det vill säga den del som motsvarar pandans handled. Denna benförstoring har genom evolutionen utvecklats, och pandan har lärt sig att använda den som en slags tumme, vilket har visat sig vara ett utmärkt verktyg för den att plocka löv av bambu med. På samma sätt har upphovsrätten växt fram och liksom i den biologiska evolutionen arbetat vidare på det som funnits att tillgå till att bli det verktyg som vi använder den som idag. Vi har alltså hittat ett bra sätt att använda upphovsrätten på, på samma sätt som pandan hittat ett sätt att använda sin lilla tumme. Även om de båda vid en första anblick kan framstå som oeleganta så har de utvecklats till något ändamålsenligt och användbart.⁴⁴

3.2. Fildelning

I denna uppsats skall jag studera hur normer kring fildelning skapas och kommer till uttryck. Det är då väsentligt att ha en grundläggande förståelse för vad fildelning innebär rent tekniskt, hur den ser ut idag, men också hur tekniken har utvecklats. I detta stycke kommer jag därför att ge en bild av vad fildelning innebär. Vidare kommer jag att förklara vissa begrepp och ange orsaken till min egen begreppsanvändning.

3.2.1. Teknikens utveckling

Den teknik som benämns som fildelning i vardagligt tal är egentligen ett samlingsnamn för flera olika typer av tekniker som har det gemensamt att de kan användas för att användarna skall kunna sprida och dela olika typer av filer med varandra. Det första stora fildelningsprogrammet var Napster som möjliggjorde fildelning av mp3-filer.⁴⁵ Tekniken gick ut på att Napster tillhandahöll en central server som sedan sammankopplade användarnas datorer och gjorde det möjligt för dem att ta del av vad andra hade på sina datorer och tillgängliggöra det material de själva hade på sin dator. Efter en rättslig prövning stängdes Napster 2001, men då var egentligen tekniken redan föråldrad.⁴⁶ Tekniken som Napster

⁴³ David, Paul A. *Intellectual Property Institutions and the Panda's Thumb*

⁴⁴ David s. 22 f

⁴⁵ Mp3 är ett filformat som används för att komprimera musikfiler.

⁴⁶ Ds 2007:29 s. 335 och Söderberg, Johan *Allt mitt är ditt Fildelning, upphovsrätt och försörjning* 2008 s. 47 f

byggde på var en så kallad klient-server-struktur, vilket innebär att det just finns en central dator där användarna sedan kunde lagra (ladda upp) eller hämta (ladda ner) filer.⁴⁷

Nästa steg i fildelningsutvecklingen var de så kallade peer-to-peer nätverken (p2p). P2p-nätverken är icke-hierarkist uppbyggda nätverk där de olika datorerna som kommunicerar i nätverket inte tilldelas olika roller utan är jämbördiga. Det finns med andra ord ingen central dator, utan flera servrar eller hubbar⁴⁸ agerar fristående, och de anslutna användarna har tillgång till varandras filer. När överföringen sedan sker går den dock inte via servrarna, utan direkt mellan de olika datorerna. Ett protokoll som bygger på p2p tekniken är Direct Connect som förmedlar kontakter mellan enskilda datorer via hubbar. Ett annat protokoll som bygger på p2p tekniken som numera är mycket populärt är BitTorrent. BitTorrent-programmet delar upp filer i små delar och ger dem ett matematiskt tal (en så kallad hash-summa), och därefter skapas en torrentfil. Torrentfilen innehåller i princip bara information om vilka delar filen delats upp i. För att filen sedan skall kunna spridas anges adressen till så kallade trackers i torrentfilen. En tracker upplyser användarna vilka andra användare som delar just den fil det är fråga om. Torrentfilen kan sedan laddas upp till en web-server som lagrar torrentfiler för användare att ladda ner. BitTorrent-tekniken innebär sedan att en fil kan laddas hem från alla som har den aktuella filen samtidigt i små delar. När en användare laddat hem en viss del av en fil börjar han/hon automatiskt själv dela med sig av filen. De användare som är intresserad av samma fil kallas för en svärm. Den populära fildelnings sajten the Pirate Bay bygger på just BitTorrent-protokollet.⁴⁹

3.2.2. Begrepp

Vid fildelning så som jag beskrivit den ovan går det inte att avgöra vem som fildelat eller ens vilken dator som används. Däremot går det att klargöra vilken IP-adress som använts. IP-adressen är det nummer som identifierar en Internetuppkoppling. Vi använder oss idag av dynamiska IP-adresser vilket innebär att en IP-adress inte är bunden till en viss dator eller en

⁴⁷ Stockholms TR Dom 2009-04-17 Mål nr B 13301-06 (TR dom i rättegången mot personerna bakom fildelningsnätverket The Pirate Bay) s. 14

⁴⁸ En hubbs uppgift är att hålla reda på vilka filer som finns tillgängliga inom nätverket och på vilken användares dator dessa finns. Se Westman, Daniel Lov&Data nr. 85, mars 2006, s. 14, <http://www.juridicum.su.se/iri/dawe/Första%20svenska%20domen%20om%20fildelning.htm> 2009-04-21

⁴⁹ Ds 2007:29 s. 335 f och Stockholms TR Dom 2009-04-17 mål nr B 13301-06 (TR dom i rättegången mot personerna bakom fildelningsnätverket The Pirate Bay) s. 14

viss uppkoppling, utan dessa skiftar över tid för varje gång en dator kopplas upp mot Internet. Under den tid uppkopplingen fortgår har den dock samma IP-nummer.⁵⁰

I denna uppsats använder jag mig genomgående av begreppet fildelning. Det jag syftar på då är inte fildelningstekniken som sådan, utan jag syftar istället på den illegala fildeningen. Att jag valt att förenkla genom att kalla det för fildelning rätt och slätt kanske kan upplevas som slarvigt eller inkorrekt, men det är ett val jag gjort för att öka läsvänligheten av uppsatsen. Att konstant behöva benämna mina intervjupersoners handlande som illegal fildelning skulle enligt mitt sätt att se på det göra texten mer otillgänglig och juridisk/byråkratisk. Att använda begreppet fildelning som en synonym till den illegala fildeningen är dessutom vedertaget i det vardagliga talet vilket gör att risken för missförstånd minskar. I de flesta situationer där fildelning diskuteras syftar diskussionen till att handla om den illegala fildeningen, och inte tekniken i sig.

⁵⁰ Ds 2007:29 s. 336

4. Teori

De juridiska ramarna för fildelningen samt grunden för vad fildelningen innebär utgör bakgrunden för den undersökning jag genomför i denna uppsats. Dessutom behövs en teoretisk grund att stå på. I detta kapitel skall jag därför redogöra för den rättssociologiska teorin och de normteorier som utvecklats inom ramen för denna.

4.1. Rättssociologi

De tre paradigm som enligt Håkan Hydén, professor i rättssociologi, är störst inom rättsvetenskapen är rättsdogmatism, rättsrealism och rättssociologi. Det rättsdogmatiska perspektivet är dominerande inom rättsvetenskapen, och går ut på att rättsbeslut produceras av rätten. Det rättsrealistiska perspektivet beskriver istället att rätten produceras av rättsbesluten. Rättssociologin ser det i sin tur som att rätten blir till genom en beslutsprocess med alla delar som en sådan innefattar.⁵¹ Dessa tre paradigm använder sig av olika frågor och källor vid undersökningar av rätten, och lämpar sig också olika väl för att undersöka olika delar av juridiken.⁵² Metodmässigt så börjar den rättssociologiska studien i handlingen, för att sedan ställa frågan vilka normativa premisser som ligger bakom detta. En rättsdogmatisk studie utgår istället från rätten.⁵³ Eftersom det som är intressant för denna studie är handlandet och vad som styr detta så är ett rättssociologiskt angreppssätt den mest lämpade teorin att använda.

Man talar ibland om rättssociologins dubbla utanförskap i bemärkelsen att de resultat och metoder som används inom fältet varken respekteras av sociologin eller av den rättsdogmatiska rättsvetenskapen. Metoderna är inte tillräckligt sociologiska och inte tillräckligt rättsdogmatiska. Istället för att se problemen med rättssociologin som metod kan man som Håkan Hydén fokusera på dess möjlighet att överbrygga den klyfta som finns mellan sociologin och rättsvetenskapen.⁵⁴

⁵¹ Hydén, Håkan *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 54ff

⁵² Hydén *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 62

⁵³ Hydén *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 35

⁵⁴ Svensson, Måns *Sociala normer och regelbrytning Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv* 2008 s. 71

4.1.1. Rättssociologins grunder

Den svenska juridiken utgår i mångt och mycket från det som kallas den skandinaviska realismen.⁵⁵ Rättssociologins tema däremot beskrivs av professor Thomas Mathiesen som rättens sammanvävning med alla de förhållanden som för övrigt ingår i våra liv.⁵⁶ Vikten läggs vid rättens delaktighet i den sociala verklighetens helhet. Rättssociologi kan på ett enkelt sätt beskrivas som den vetenskapliga gren där man undersöker förhållandet mellan rätten och samhället, och hur dessa påverkar varandra. Med hjälp av rättssociologin kan man närmare studera rättens funktion och konsekvenser i ett socialt, samhälleligt perspektiv. Det rättssociologiska kunskapsfältet består i att man integrerar samhälleliga orsaker respektive konsekvenser å ena sidan, och rättsliga företeelser å andra sidan. Enkelt uttryckt så undersöker man rättsliga företeelser med hjälp av samhällsvetenskapliga metoder och teorier.⁵⁷

4.1.1.1. Olika perspektiv

Rättssociologin utgår från tre frågeställningar, nämligen hur rätten påverkar samhället, hur samhället påverkar rätten, och hur dessa två påverkar varandra i en växelverkan.⁵⁸ Det perspektiv som jag framförallt har valt att ha i denna uppsats är hur rätten påverkar samhället, eller mer specifikt hur lagstiftning påverkar/kan påverka inställningen till upphovsrätt som fenomen. Studier som tar sin utgångspunkt i detta perspektiv tar ofta sin avsats i två frågeställningar: om rättens åsyftade, manifesta, verkningar uppfylls, och om dess icke åsyftade, latent, verkningar uppfylls och detta kommer jag att beröra senare i min analys.⁵⁹

Vid studier av de åsyftade funktionerna så kan man ställa sig frågor som till exempel om straff fungerar på det sätt man vill, med andra ord ofta individualpreventivt. Problemet med att studera de åsyftade verkningarna är att det kan vara svårt att hitta dessa väl uttalade. Vissa syften finns uttalade i till exempel förarbeten, men problemet med dessa är att det kan vara svårt att se vilka syften som är reella och vilka som snarare är att betrakta som ideal. Olika mer eller mindre uttalade syften kan också i det närmast stå i konflikt med varandra, och det kan då vara svårt att utröna vilket som skall gå före det andra.

⁵⁵ Töllborg, Dennis *Regler eller juridik? En lärobok i rättskunskap om varför* 2005 s. 19

⁵⁶ Mathiesen, Thomas *Rätten i samhället En introduktion till rättssociologin* 2005 s. 14f

⁵⁷ Hydén *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 15 f

⁵⁸ Mathiesen s. 23 och Svensson s. 35

⁵⁹ Mathiesen s. 29 f

Det finns problem med att studera även de icke åsyftade verkningarna, bland annat att dessa kan vara svåra att slå fast och forskningen riskerar att bli spekulativ. Det är dessutom svårt att dra en gräns till vilka verkningar som inte är åsyftade. Att en verkning inte tydligt uttalats behöver inte innebära att den inte är åsyftad, på samma sätt som att alla uttalade verkningar inte alltid är reella önskningar.⁶⁰ När man fokuserar på de icke åsyftade verkningarna så får man titta på om lagen landar i ett "landskap" där den passar in.⁶¹ Dessa problem betyder dock inte att det är meningslöst att försöka sig på att undersöka huruvida en lags åsyftade verkningar har uppfyllts och vilka icke åsyftade verkningar som lagen resulterat i.⁶²

Den juridiska problemlösningen går ut på att man "upphöjer" samhällliga problem till en rättslig nivå.⁶³ Juridikens roll är att ta en tvist, passa in den i en juridisk lösning och tolka regeln på problemet och därmed leverera en lösning. Juridisk verksamhet är utformad för att fatta beslut i enskilda frågor, medan den rättssociologiska studien av rätten utgår från ett mer normativt perspektiv.⁶⁴ Om en lag skall få maximal genomslagskraft så skall den väl spegla den rådande normen. En lag innebär ofta att man genomför en kodifiering av den rådande normen.⁶⁵ Man kan dock också använda sig av lagstiftning som ett verktyg för att förändra den rådande normen, vilket införandet av förbudet mot barnaga är ett gott exempel på.

I många av de studier som gjorts av om lagar uppfyller sina syften, både de uttalade och de icke uttalade, har det visat sig att de oftast inte uppfyller syftena fullt ut. Annorlunda uttryckt så hamnar lagen sällan i ett "landskap" som möter den på det sätt som lagstiftaren önskade. Mathiesen pekar på vikten av kommunikering av lagarna och att detta är en viktig, för att inte säga avgörande, del för att en lag skall verka efter sitt syfte.⁶⁶

4.1.1.2. Rättssociologi och media/populärkultur

I sin bok *Rättssociologi och populärkultur* pekar rättssociologen Bo Carlsson på hur mycket gemene mans syn på rätt, rättvisa och juridik färgas av den bild som vi blir serverade via populärkulturella böcker, filmer och teveserier som till exempel Lagens änglar, Ally Mc Beal och John Grishams böcker och filmatiseringarna av dessa.⁶⁷ Denna dramatiserade rätt är till

⁶⁰ Mathiesen s. 29 f

⁶¹ Mathiesen s. 60

⁶² Mathiesen s. 29 f

⁶³ Mathiesen s. 14

⁶⁴ Baier, Mathias *Norm och rättsregel En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* 2003 s. 11 ff

⁶⁵ Baier 2008 s. 52

⁶⁶ Mathiesen s. 62

⁶⁷ Carlsson, Bo *Rättssociologi och populärkultur* 2001 s. 59 ff

allra största del amerikansk och följer den så kallade "common law"-traditionen, och ligger med andra ord tämligen långt ifrån den svenska och nordiska rättstraditionen som ligger mycket närmare den så kallade "civil law"-traditionen. Bilden som träder fram är oftast en bild där en känsla för rätt och fel, moral etcetera, får stå före juridiken. Ally Mc Beal ägnar till exempel inte särskilt mycket tid åt juridiskt knäckande, utan hennes vinnarinstinkt och kämparglöd är det som blir det avgörande, och hennes kunskap grundar sig mest i hennes värderingar som i sin tur grundar sig i socialt förankrade levnadsupplevelser. Carlsson beskriver det som att det är känsla och moral som målas upp som juridisk ledstjärna hellre än rationalitet och paragrafrytteri.⁶⁸

4.1.2. Normer

Syftet med denna uppsats är att studera fildelares normer och normskapande. Jag kommer därför nu att ge en övergripande bild av de normteorier som utvecklats i rättssociologin och presentera den modell över normskapande som jag kommer att använda mig av i min analys.

Det finns vitt skilda typer av normer, och rättssociologen Mattias Baier tar i sin bok *Norm och rättsregel* upp tre exempel som på ett bra sätt visar detta, nämligen normer för maximala bullernivåer, uppförandenormer och mannen som norm i samhället. En norm beskrivs enklast som en handlingsanvisning, alltså något som anvisar en handling.⁶⁹ Det är också denna definition jag kommer att använda mig av i denna uppsats.

Norm som begrepp är centralt inom många olika forskningsområden, och begreppet har olika innebörd beroende på vilket område man studerar det inom. Både i sociologi, psykologi och ekonomi är normbegreppet centralt, men det har naturligtvis ganska skilda betydelse inom de olika områdena. Ingen av dessa definitioner stämmer heller överens med det man är ute efter att definiera med normbegreppet i rättssociologin. Det positiva med att begreppet används flitigt inom flera olika forskningsområden är att det öppnar upp för kommunikation mellan dessa, medan det negativa är att man riskerar att missuppfattas av läsare som fått sin ursprungliga förståelse för begreppet från ett annat forskningsfält, och risken för begreppsförvirring är överhängande.⁷⁰ Det juridiskt normativa och dess samspel med samhället är kärnan i det rättssociologiska kunskapsfältet. Dock är den rättssociologiska

⁶⁸ Carlsson s. 76 f

⁶⁹ Baier 2008 s. 35

⁷⁰ Baier 2003 s. 33

normvetenskapen på inget sätt en normativ vetenskap, den lägger sig inte i vad som är rätt eller fel, eller hur människor skall agera. Istället ligger fokus på vad människor själva tycker är rätt eller fel, bra eller dåligt, och hur detta påverkar deras sätt att agera.⁷¹ Det är med hjälp av teorier kring detta det blir intressant att titta på fildelning och hur normerna för fildelning ser ut.

Normer i betydelsen av handlingsanvisningar genereras inom ramen för olika handlingssystem, exempelvis socio-kulturella, ekonomiska eller politiskt-administrativa handlingssystem.⁷² Teknikens utformning och utveckling är en annan viktig faktor som påverkar normers utformningar eftersom dessa ramar inte är förhandlingsbara.⁷³ Normer artikuleras inom systemen genom att aktörer använder sig av dem för att tillgodose sina intressen. Till skillnad från en rättsregel så finns sanktionen inbakad i normen, straffet för att bryta mot en norm ligger inbakat i själva normen.⁷⁴ Vad detta innebär beskriver jag närmare nedan.

En stor fördel med att studera normer är att dessa kan formuleras på både en mikro- och en makronivå, vilket ger en god möjlighet att se större sammanhang. På mikronivå kan vi närmare studera individers handlande och deras skäl till detta handlande, alltså normen som handlingsanvisning. Man kan sedan sätta samman detta med det normbegrepp som man vanligtvis använder på makronivå, normen som ett fenomen som till exempel mannen som norm. På makronivå kan man sedan sätta samman de enskildas handlingsnormer och se de strukturerat.⁷⁵ Detta kan man beskriva som att det i mikroperspektivet är viktigt att fokusera på aktörer och individer, medan fokus på makronivå istället är system och struktur.⁷⁶

4.1.2.1. Normers funktion

Vad har då normer för funktion? Med tanke på hur komplexa och svårdefinierade normer är så finns det naturligtvis inte bara ett svar på denna fråga. Baier väljer att se fyra funktioner: komplexitetsreduktion, integration, makt och koordination.⁷⁷ Hydén beskriver normer ur ett mer rättssociologiskt perspektiv som något som man på ett abstrakt plan och en analytisk nivå kan se som ett filter mellan rätt och samhälle, och att normer påverkar rättens utfall.

⁷¹ Hydén, Håkan *Normvetenskap* 2002 s. 15

⁷² Hydén *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 30 f

⁷³ Hydén *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 36

⁷⁴ Hydén *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 s. 30 f

⁷⁵ Baier 2008 s. 17

⁷⁶ Baier 2008 s. 65

⁷⁷ Baier 2008 s. 101 ff

Normerna kan till exempel påverka rättstillämpningen så att denna blir en annan än den avsedda.⁷⁸ Eftersom jag i denna uppsats skall fokusera på hur normer skapas hos fildelare så kommer jag inte att gå närmare in på normers funktioner, utan går istället vidare till att beskriva hur de skapas.

4.1.2.2. Normers skapande

Hur normer skapas beror till att börja med på hur man har definierat normer från början. Om man, som jag, definierar dem som handlingsanvisningar och man anser att dessa kan omfatta både varat och börat och en ontologisk verklighet, så får man ställa sig frågan hur de skapas. Mattias Baier målar upp tre sätt som normer kan uppkomma på:

1. *Normers intentionella tillkomst*- vilket innebär att normerna skapas på ett formellt sätt, exempelvis lagar. På en samhällsnivå återfinns denna typ av normskapanden i föreningsstadgar, ordningsregler, uppförandekoder och så vidare.
2. *Normers spontana tillkomst*- normerna skapas spontant och genom handling. Handlingen sker för att det är enkelt och praktiskt, och rättsliga normer som säger något annat spelar påverkar inte i särskilt hög grad.
3. *Normers materiella tillkomst*- Normernas skapande påverkas av de materiella och tekniska gränser som finns.⁷⁹

4.1.2.2.1. Varat-börat-varat

För att förstå hur normer skapas och byggs upp så kan man titta närmare på hur de förhåller sig till begreppen varat och börat. Jag kommer här att presentera normers skapande utifrån en modell för detta som Baier ställt upp och som återfinns i *bilaga 1*. Normers skapande kan beskrivas på många olika sätt, och jag anser att Baier ställer upp en modell som är lättförståelig och som tar upp alla de delar av denna komplexa process och tydliggör den på ett bra sätt, och väljer därför att utgå ifrån denna.

Rättssociologin studerar juridiken, och juridisk verksamhet är det normativas verksamhet. Det viktiga inom den är skillnaden mellan varat och börat. En norm har både en normativ och en empirisk sida och det viktiga kännetecknet hos en norm är att överbrygga skillnaden mellan just varat och börat.⁸⁰ I de flesta fall har en norm på böra-nivån att göra med vara-nivån på två

⁷⁸ Baier 2003 s. 60

⁷⁹ Baier 2008 s. 53 ff

⁸⁰ Baier 2008 s. 14

sätt, genom sin tillkomst och genom sitt resultat eller effekt. Detta illustreras i den modell som jag nu kommer att beskriva i dess olika delar.

Normen omfattas i modellen av flera delar, av vilka den första är verkligheten. Verkligheten kan dock se ut på olika sätt, och Baier väljer att definiera den utifrån sociologen Jürgen Habermas teorier. Han gör då en uppdelning i den subjektiva, den sociala och den materiella verkligheten.⁸¹ Det är alltså utifrån denna komplext sammansatta verklighet som normen har sitt ursprung. Därefter kommer det som benämns som normalstrare in. Att ordet alstrare används istället för skapare syftar på att det inte alltid är ett riktat eller medvetet skapande av normen, utan det kan lika gärna ske omedvetet. Det behöver inte heller vara ett ursprungligt skapande, utan det kan röra sig om en reproduktion av en norm. Normalstrare kan vara till exempel företag, organisationer, professioner, klasser, åldersgrupper, utbildningar, geografiska tillhörigheter eller till och med enskilda personer.⁸²

Nästa steg i modellen är själva normen, alltså handlingsanvisningen. Enligt den rättssociologiska synen på normen är detta endast en del av normen, den del som hör ihop med bört. Rättsliga normer eller andra normer som uttrycks i skrift är överlag ganska enkla att identifiera. Andra normer så som sociala normer uttrycks normalt genom handling och skrivs inte ner eller formuleras i ord.⁸³ Så är fallet med de normer jag skall studera i denna uppsats och mitt arbete blir då att utröna hur dessa skulle formuleras av dem som följer dem om de var tvungna. Detta gör jag genom att få handlandet och argumenten för detta beskrivet för mig. Det är vidare möjligt att skilja ut handlande som sker normstyrt från det som är affektionsstyrt. Det affektiva handlandet styrs av känslor, som ofta är socialt betingade. Skillnaden är att källan till de affektionsstyrda handlingarna återfinns direkt hos individen själv och inte hos andra. Att känslor sedan också kan medverka till hur normer byggs upp betyder inte att de förlorar sin status som normer, tvärtom är normer ofta grundade i värden.⁸⁴

Den norm man kan se i börtas del har vidare en adressat, alltså att den riktar sig mot någon eller några. Adressater kan precis som alstrare vara allt från företag till klasser till geografiska tillhörigheter.⁸⁵

⁸¹ Baier 2008 s. 69 ff

⁸² Baier 2008 s. 73 ff

⁸³ Baier 2008 s. 81 ff

⁸⁴ Baier 2008 s. 89

⁸⁵ Baier 2008 s. 84

Den sista delen i modellen är de två pilar som representerar sanktioner som kommer från både normalstrare och den materiella verkligheten. Rättsliga sanktioner i form av straff ses ofta som starkt ingripande, och är ju också menade som sådana. De materiella sanktionerna är de som är av naturen givna, till exempel om barnet bryter mot normen att han inte får röra spisen, så bränner han sig. En sanktion finns till för att korrigera beteendet in i normen så att det nästa gång blir (enligt normen) riktigt, alltså en slags pedagogisk effekt.⁸⁶ Normen i den rättssociologiska definitionen har dock inte denna tydliga koppling med en sanktion. I min uppsats vill jag snarare veta om en rättslig sanktion påverkar den sociala normen, och om det finns flera sociala normer som påverkas på olika sätt av de rättsliga sanktionerna.

4.1.2.2.2. Följa en norm

När man väl identifierat normer och hur dessa skapas och sanktioneras kan man gå vidare och studera varför dessa följs eller inte. Rättsliga normer legitimeras genom sin tillkomst och sin procedur, alltså den demokratiska grunden i lagstiftningen. Att de följs, eller inte, har däremot många orsaker. Många lagar följs eftersom systemet är uppbyggt på det sättet att man "tvingas" följa dem, till exempel skatteregler för den enskilda. Sanktioner i form av straff är en annan orsak till att följa en rättslig norm. Detta kräver dock att man som enskild gör en kalkyl över risken och kostanden för att bryta normen. En del av denna kalkyl är naturligtvis också att man bedömer vem det är som drabbas av normbrottet, där det är större chans att man inte bryter normen om det är någon närstående till exempel, än om det är någon mycket långt borta eller till och med oidentifierbar. Habermas menar att vår förmåga att följa en norm eller inte är sammankopplad också med våra värderingar. Han syftar då på det jag nämnt tidigare om att lagar är en kodifiering av redan rådande värderingar och normer i ett samhälle.⁸⁷ Vad gäller de sociala normerna så kan man även där titta på en kalkylering över kostnader för att bryta en norm. En "kostnad" i en sådan kalkyl kan vara just obehagskänslan av att bryta mot normen. Vidare så följs normer ofta också eftersom det är det mest rationella. De flesta normer har en rationell grund, vilket gör att man kan hoppa över kalkylen och utgå ifrån att det som normen uttrycker är det mest rationella valet.⁸⁸

⁸⁶ Baier 2008 s. 91 ff

⁸⁷ Baier 2008 s. 97 f

⁸⁸ Baier 2008 s. 99 f

5. Metod

När man skall studera ett problem eller fenomen i samhället kan man grovt sett välja att göra det med det som traditionellt brukar benämnas kvalitativ eller kvantitativ metod. Valet av metod skall göras så att syftet kan nås på bästa sätt. Kvantitativa metoder intresserar huvudsakligen sig för det genomsnittliga och fokuserar på att kvantifiera, beskriva och förklara. De kvalitativa metoderna kan istället sägas gå på djupet, intressera sig för det säregna och de fokuserar på att beskriva och förstå.⁸⁹

I denna uppsats vill jag närmare studera vilka normer som fildelare själva styrs av, och hur de har skapat dessa normer. Eftersom jag då behöver konfrontera fildelare själva om detta, så måste jag alltså välja mellan den kvantitativa enkätundersökningen och den kvalitativa intervjuundersökningen. En enkätundersökning kräver att jag som forskare definierar de olika svarsalternativen som svarspersonerna sedan har att välja på. Eftersom mitt intresse utgörs av att fånga fildelares egna argument för fildelning, och förstå hur de själva förstår sitt agerande och jag inte innan vet vilka argumenten och normerna är så utgör en enkätundersökning inget bra verktyg. En enkätundersökning skulle i själva verket som verktyg i denna undersökning kunna bli begränsande för vad jag kunde få reda på om fildelares normer eftersom jag alltså själv måste definiera svarsalternativ. För att få reda på hur människor själva uppfattar sin värld så är istället samtalsintervjuer i denna studie en väl fungerande metod.⁹⁰ Jag vill få grepp om hur fildelare faktiskt argumenterar för sitt handlande, det vill säga hur de förklarade sitt beteende och hur de bemöter kritiska frågor, och på detta sätt skapar sina normer. Jag har därför kommit fram till att en intervjuundersökning utgör den bästa metoden för att uppnå mitt syfte.

5.1. Kvalitativ metod

Kvalitativ metod präglas av en närhet mellan forskare och forskningsobjektet, och den strävar efter att komma förbi det subjekt-objekt-förhållande som man exempelvis finner inom naturvetenskapen. Detta sker genom att försöka sätta sig in i den undersöktes värld och försöka se saker och ting ur dennes perspektiv.⁹¹

⁸⁹ Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn *Forskningsmetodik Om kvalitativa och kvantitativa metoder* 1997 s. 75 ff

⁹⁰ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad* 2007 s. 285 f

⁹¹ Holme & Solvang s. 92

För den kvantitativa metoden är det viktigt att verkligen mäta det man ville mäta genom att samla in adekvat information (validitet), och om den information man har verkligen är pålitlig (reliabilitet). För den kvalitativa metoden är det istället viktigast att se till att man har fått information som man uppfattar som giltig. Problem med detta är att forskaren i arbetet är så nära forskningsobjektet, och därmed kan påverka genom sin närvaro. Forskaren kan också uppfatta situationen på ett felaktigt sätt. Det ställs mot denna bakgrund stora krav på forskaren när det gäller att vara medveten i hur hon själv agerar och hur detta påverkar intervjupersonerna, och att dessa kan agera på ett särskilt sätt i förhållande till just den person som är forskare.⁹² I min situation innebär det till exempel att jag måste vara medveten om att de svar jag får är påverkade av att jag som ställer frågorna är en juriststudent, att jag är i en viss ålder, vilket kön jag tillhör och så vidare.

5.1.1. Kvalitativ intervju

Styrkan i den kvalitativa intervjun är att den på många sätt liknar ett vardagligt samtal, vilket öppnar för möjligheter för forskningsobjektet, alltså intervjupersonen, att vara med och styra samtalets utveckling. Forskarens roll blir att ge de tematiska ramarna för samtalet och se till att hon får svar på de frågeställningar som intervjun syftar till att belysa.⁹³ Forskaren lyssnar sedan till vad intervjupersonerna själva säger och hur de uttrycker sina egna åsikter och synpunkter med egna ord. Syftet är alltså att förstå världen ur de intervjuades synvinkel.⁹⁴ Rent tekniskt kan man säga att forskningsintervjun är halvstrukturerad, den är varken ett helt öppet samtal eller ett strikt formulerat frågeformulär.⁹⁵

Den kvalitativa forskningsintervjuns förståelseform har många aspekter. Några av de främsta är att den syftar till att ge en bild av och tolka meningen hos centrala delar av den intervjuades uppfattning och erfarenheter om världen. För att kunna göra detta måste man i intervjun söka efter deskriptiva beskrivningar och beskrivningar av specifika situationer. För att nå dessa mål är det viktigt att intervjuaren är öppen för nya och oväntade svar och förklaringsmodeller.⁹⁶ Det är ju också detta som är styrkan med intervjun – att (för forskaren) helt oväntade svar och diskussioner kommer upp.

⁹² Holme & Solvang s. 94 och Esaiasson m.fl. kap. 13

⁹³ Holme & Solvang s. 99

⁹⁴ Kvale, Steinar *Den kvalitativa forskningsintervjun* 1997 s. 9

⁹⁵ Kvale s. 32

⁹⁶ Kvale s. 34 ff

Metoden ställer höga krav på både forskaren och inte minst dem som blir intervjuade. De sätts i en situation där de skall kunna redogöra för sina ståndpunkter och argumentera för dessa. Inga på förhand uttänkta svar att förhålla sig till finns tillgängliga, och det krävs att forskaren hjälper till att skapa en miljö där man kan argumentera sig fram till detta. Intervjupersonen skall i bästa fall känna tillit till intervjuaren.⁹⁷ Ett bra sätt att uppnå detta är att vara inlyssnande, och medvetet ge ett intryck av ovetskap, vilket ger intervjupersonen en känsla av förspårning och uppmuntrar till förklarande resonemang.

Den kvalitativa forskningsintervjun kritiseras ibland för att den saknar objektivitet. Ofta syftar man då på avsaknad av den intersubjektiva aspekten, det vill säga om den kan upprepas av en annan forskare som då skall komma fram till exakt samma resultat. Dock kan en annan forskare genom att följa samma intervjuguide och liknande procedurer få fram ganska likartade svar i sina intervjuer. Avgörande blir att forskningen innehåller tillräckligt många intervjuer för att kunna ge en variation av uppfattningar. Intervjun som metod kan dock sägas vara varken objektiv eller subjektiv till sin karaktär, det centrala är istället just den intersubjektiva interaktionen.⁹⁸

Fyra principer som bör präglade en kvalitativ undersökning:

1. Närhet till undersökningsenheterna
2. En riktig och sann återgivning av det som skett
3. Rapporten skall innehålla deskriptiva beskrivningar
4. Rapporten bör innehålla direkta citat⁹⁹

5.2. Begränsningar

Jag har valt att göra en rättssociologisk studie. Som jag nämnt tidigare så kan man då välja att ha olika perspektiv, samhällets inverkan på rätten, rättens inverkan på samhället eller växelverkan mellan samhälle och rätt. Det som jag valt att göra inom ramen för denna studie är att framförallt se på rättens inverkan på samhället. Det skulle naturligtvis vara intressant att också studera samhällets inverkan på rätten, det vill säga hur samhället påverkar de lagförändringar som sker och den utveckling som är på väg inom upphovsrätten och

⁹⁷ Holme & Solvang s. 105

⁹⁸ Kvale s.65 f

⁹⁹ Holme & Solvang s. 93

immaterialrätten i stort. I förlängningen skulle också en studie av hur samhället och rätten påverkar varandra i växelverkan vara av intresse. Eftersom jag dock har begränsad tid och utrymme för denna uppsats har jag valt att fokusera på just rättens inverkan på samhället i denna studie. Genom att inta ett rättsociologiskt perspektiv på normer uppnår jag vidare en begränsning i hur jag ser på samhället, och dessutom får jag ett fokus på normer vilket självfallet utesluter flera andra aspekter.¹⁰⁰

Jag har vidare valt att fokusera på just upphovsrätten, både den specifika lag, IPRED, som precis trätt i kraft, men också URL i stort. Jag skulle naturligtvis kunnat ta ett bredare grepp och ta större hänsyn till exempelvis ekonomiska och tekniska aspekter, klassperspektiv, åldersaspekter och så vidare. Tyngdpunkten i mitt intresse för fildelning, och min kunskap inom området ligger dock på upphovsrätten som fenomen, och jag har därför valt att lägga huvudfokus där. Att jag lägger tyngdpunkten på upphovsrätt innebär dock inte att jag inte att jag i min analys inte tar hänsyn till eller bortser från andra aspekter och att dessa har effekt på mitt resultat, utan självklart blir de, även om de inte är explicita, en del av helheten.

5.3. Urval

Eftersom jag är intresserad av fildelares normer har jag endast intervjuat personer som själva fildelar illegalt. Vidare har jag valt att titta närmare på fildelares syn på upphovsrätten, och det som när jag inledde min studie var ett lagförslag, det vill säga IPRED-lagen. Jag ville då göra intervjuer med personer som var någorlunda initierade, och som hade funderat över dessa frågor. Jag valde därför att söka efter mina intervjupersoner bland universitetsstudenter med förhoppningen att dessa till större del än många andra kanske följer med i samhällsutveckling och är vana att kritiskt granska, om inte sitt eget, så åtminstone andras agerande. Genom att vända mig till universitetsstudenter så påverkar jag också, utan att det ursprungligen var syftet, urvalet vad gäller ålder. De personer jag intervjuat är mellan 19 och 33 år. Trots att detta alltså inte var något jag medvetet ville ha, så anser jag att det inte skapar problem för studiens validitet eftersom jag vill undersöka är fildelares normer, och fildelare huvudsakligen återfinns just i det åldersspann som jag funnit personer inom.¹⁰¹

¹⁰⁰ Baier 2003 s. 63

¹⁰¹ Att hitta tillförlitlig statistik över hur många som fildelar, och vilka de är har visat sig vara en svår uppgift. Den statistik som Statistiska Centralbyrån (SCB) tagit fram visar på frekvensen av fildelning som fenomen överlag, och som jag påpekat tidigare så är inte fildelning som sådan kriminaliserad. Denna statistik visar dock på att fildelning som fenomen är vanligast i åldersspannet 16-24 år, 39,5 % av fildelarna återfinns här. 26,5 % av de som fildelar återfinns vidare hos dem som är mellan 25 och 34 år. Se vidare *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2008* från SCB

Eftersom fildelning är något som både män och kvinnor ägnar sig åt så valde jag att genomföra intervjuer med lika många kvinnor som män för att så långt det är möjligt undvika att resultatet påverkas av eventuella skillnader mellan könen med avseende på fildelningsnormer. För att påverka mina intervjupersoner i så liten grad som möjligt och öka möjligheterna till en bra intervjusituation valde jag att endast intervjua främlingar.¹⁰² För att få ett material som var tillräckligt stort för att jag skulle kunna säga någonting utifrån det så beslöt jag mig för att göra sammanlagt tio stycken intervjuer, fem med vardera kön.

5.4. Tillvägagångssätt

Vid en kvalitativ forskningsintervju bör man använda sig av en manual med de teman man vill belysa under intervjun. Att följa denna ordningsmässigt, till punkt och pricka, är inte det viktiga, det viktiga är istället att under hela intervjun få svar på de frågor som skall belysas. Jag skapade därför inför mina intervjuer en mall för vilka teman jag vill komma in på under intervjuerna. Denna mall finns med som *bilaga 2* till denna uppsats. De olika intervjuerna såg sedan oerhört olika ut beroende på vilka diskussioner vi kom in på, hur mycket intervjupersonen själva hade att säga och så vidare.

Eftersom jag i mitt urval bestämt mig för att intervjua studenter vid universitet och högskola och jag ville följa rådet om att tala med främlingar så sökte jag intervjupersoner genom att sätta upp lappar på anslagstavlor vid flera institutioner och skolor och universitetsbibliotek där jag skrev att jag sökte personer som fildelade och som hade tankar och funderingar kring (den då kommande) IPRED-lagen. Ganska snart började jag få svar från personer som kunde tänka sig att ställa upp på intervjuer. Dock fick jag endast svar från män och efter bara ett par veckor hade jag fått tag på de fem män jag behövde till min studie. Att få tag på fem kvinnor att intervjua visade sig vara mycket svårare, och eftersom jag inte fick svar från en enda kvinna på mina lappar så skrev jag en ny lapp som jag satte upp där jag omformulerade mig både med avseende på att jag sökte specifikt efter tjejer, men även i hur jag uttryckte mig. Tyvärr gav inte heller detta något gensvar, utan jag fick istället börja pressa på hos vänner och bekanta och familj, och jag var till och med ute och ”jagade” intervjupersoner på ett seminarium. Till slut så hade jag lyckats få ihop de fem kvinnor jag behövde. Dessa personer kände jag heller inte sedan tidigare.

¹⁰² Esaiasson m.fl. s. 291f

Att det skulle vara så mycket svårare att få kvinnor att prata förvånade mig mycket. Statistiskt sett så fildelar killar och män visserligen i en större utsträckning än tjejer och kvinnor, men inte så mycket mer att det borde påverka möjligheten att hitta kvinnor helt och hållet. Detta väckte naturligtvis en massa följdfrågor hos mig, och i efterhand kan jag se att det skulle ha varit intressant att ta in en genusaspekt på detta. Dock hör det inte alls till mitt ursprungliga syfte, så det är något som jag tyvärr får lämna därhän i denna uppsats. Vissa genuskillnader i själva intervjuerna som var tydliga kommer jag dock att nämna i min analys. Men som sagt så är just genusfrågan i förhållande till fildelning en helt egen fråga som förtjänar en egen uppsats!

De jag intervjuade var som jag nämnt tidigare mellan 19 och 33 år gamla. De flesta var studenter fortfarande, men två av dem hade avslutat sina studier och börjat jobba istället. Intervjupersonerna studerade vitt skilda ämnen: språk, ekonomi, medicin, antropologi, teknik, psykologi, statsvetenskap och pedagogik. Genom denna spridning på ämnen har jag minimerat risken för att mitt resultat skulle ha påverkats av normbildande inom ramen för olika ämnen. Det ökar också reliabiliteten av mitt material.

Intervjuerna genomfördes under en period på nästan tre månader. De ägde rum på neutrala platser som grupprum eller andra avskilda platser på olika institutioner förutom i två fall där intervjuerna istället skedde i lunchrummet på en arbetsplats och i hemmet hos en av de intervjuade. Intervjuerna har tagit mellan en halvtimme och en dryg timma, de flesta har pågått under ca 45 minuter. Alla intervjuer spelades in, de sju första på en bandspelare. En bit in i den åttonde intervjun gick den bandspelare jag använt mig av sönder, och resterande delen av den intervjun samt de två kommande spelades istället in på min mobiltelefon.

För att både få en överblick av det material jag fått in på intervjuerna, men också för att gå igenom dem grundligt och höra vad som verkligen sades, så har jag sedan transkriberat alla intervjuer så ordagrant det har gått. Även om denna transkribering varit väldigt tidsödande, så har den fungerat som en viktig del av analysarbetet, och den har, som sagt, gett en möjlighet till en helt annan överblick än om man bara hade haft det inspelade materialet och de anteckningar jag förde under intervjuerna till hjälp under analysen.

I den vidare presentationen benämns intervjupersonerna med nummer istället för namn. Här presenterar jag dock kort deras kön, ålder och vart de studerar eller har studerat:

1. Man, 25 år, studerar teknik
2. Man, 19 år, studerar språk
3. Man, 25 år, studerar statsvetenskap
4. Kvinna, 22 år, studerar språk
5. Man, 19 år, ekonomistudent
6. Kvinna, 30 år, medicinstudent
7. Man 24 år, studerar psykologi
8. Kvinna, 33 år, tidigare antropologistudent
9. Kvinna, 21 år, medicinstudent
10. Kvinna, 23 år, lärarstudent

5.4.1. Etik

Även om det är intressant att undersöka hur individer upplever sina handlingar, så är det viktigt att ta hänsyn till deras personliga integritet och ger dem ett skydd mot otillbörlig insyn i deras personliga liv. Eftersom jag i denna studie dessutom undersöker människors normer kring en handling som är kriminaliserad, så är det än viktigare att jag hanterar de uppgifter jag fått fram i linje med de riktlinjer som finns för forskningsetik. Vetenskapliga rådet har tagit fram fyra allmänna huvudråd på forskning för att forskningen skall anses uppfylla etikkravet.¹⁰³ Dessa är:

- informationskravet
- samtyckeskravet
- konfidentialitetskravet och
- nyttjandekravet.

Det första innebär att de som berörs skall upplysas av forskaren om syftet med forskningen. Detta gjorde jag dels kortfattat på de lappar jag satte upp då jag sökte intervjupersoner, i en del av den konversation jag hade inför intervjuerna med intervjupersonerna, samt i anslutning till intervjuerna. Det andra kravet innebär att de som deltar i en studie själva skall ha rätt att bestämma över sin medverkan i studien. Alla de jag intervjuat har antingen självmant kontaktat mig, eller blivit tillfrågade och därefter haft en möjlighet att välja om de skall

¹⁰³ Forskningsetiska principer inom humanistisk –samhällsvetenskaplig forskning s. 5 f
<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> 2009-04-17

medverka. Krav nummer tre innebär att alla uppgifter om deltagande personer i en studie skall behandlas med största möjliga konfidentialitet och att personuppgifter skall förvaras så att inte obehöriga kan ta del av dem. Ingen utöver jag själv har fått ta del av vilka personer jag intervjuat, och jag har också förvarat utskrifter av intervjuer så att ingen annan kommer åt dem. Det sista kravet innebär att de uppgifter man får in om enskilda personer bara får användas för forskningsändamål.¹⁰⁴ En ytterligare rekommendation från vetenskapsrådet är att man låter de som deltagit i studien ta del av forskningsresultaten om de önskar, något som flera av mina intervjupersoner önskade göra redan vid intervjutillfället. Jag har tagit kontakt med samtliga intervjupersoner så att de fått möjlighet att läsa det färdiga resultatet.

5.4.2. Problem

Det största problemet jag stötte på i min studie var, som jag beskrivit ovan, att hitta kvinnliga intervjupersoner.

Ett annat problem är att det ämne jag skriver om varit så aktuellt så att förutsättningarna har ändrats efter hand. När jag påbörjade arbetet var IPRED fortfarande bara en planerad lag, därefter kom lagförslaget och det blev närmast en folkstorm, det skrevs debattartikel efter debattartikel i ämnet, bloggarna rasade och protestgrupperna på Facebook frodades. I februari i år drog rättegången mot de personer som står bakom fildelningssajten ”The Pirate Bay” igång, vilket också fått oerhört stor medial uppmärksamhet. I mars röstades så IPRED-lagen igenom, och den 1 april trädde den i kraft. Världen har alltså förändrats mycket inom detta område under den tid jag har skrivit uppsatsen, vilket gör att jag hela tiden arbetat med en osäkerhet om ifall det jag skriver fortfarande är aktuellt. Detta problem löser jag genom att inte knyta mina slutsatser och min analys till specifika tekniska lösningar eller annat som är dagsfärska. Min analys syftar istället till att se mönster på en mer övergripande nivå. Syftet med denna uppsats är ju att ta reda på vilka normer fildelare har kring sitt agerande, och hur dessa skapas.

5.4.3. Analys

Min analys har gått till så att jag efter transkribering av alla intervjuer satt mig ner och läst dessa och letat efter strukturer och sammanhang i materialet. Jag har sedan i min analys tagit intryck från den fenomenografiska metoden, vilket innebär att jag hanterat materialet från de

¹⁰⁴ Forskningsetiska principer inom humanistisk –samhällsvetenskaplig forskning s. 7 ff
<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> 2009-04-17

tio intervjuerna som en helhet.¹⁰⁵ Därefter har jag identifierat delar som visar på kvalitativa skillnader. Jag har i materialet identifierat tre kategorier av normer och argument som jag sedan strukturerat materialet ifrån. Exakt vem som sagt vad i mitt transkriberade material är därmed inte det betydelsefulla, istället är det *vad* de säger. Detta innebär att vissa av mina intervjupersoner sagt saker som återkommer i alla de tre kategorier som mitt resultat kommer att presenteras utifrån, medan andra bara återfinns i en kategori. Resultatet anges alltså i kvalitativt skilda kategorier av förståelse.

Detta illustreras i *tabell 1* som presenteras här, där den översta raden motsvarar de tio intervjupersonerna, och den vänstra kolumnen visar de tre kategorierna. Ett stort kryss (X) innebär att personen har tydliga spår av kategorin, medan ett litet kryss (x) innebär att det är mindre tydliga spår. Som tabellen visar så har de flesta intervjupersonerna spår av åtminstone två kategorier. Det visar sig alltså att personerna som intervjuas inte är entydiga. En och samma person kan i en intervju i ett resonemang ge uttryck för ett sätt att argumentera, för att senare utveckla ett resonemang som hör till en annan kategori av resonemang och normer. Intervjupersonerna låter sig därför inte enkelt kategoriseras person för person vad gäller normer och normskapande.

Tabell 1:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
"alla andra"	x		x	X	x	X	x	x	X	X
"arg och ung"	X	X	x		X	X			x	
"de förstår oss inte"	x		X	x	x		X	x		

¹⁰⁵ Larsson, Staffan *Kvalitativ analys- exemplet fenomenografi* 1986 s. 31f

6. Resultat

I detta kapitel redovisas resultaten från den intervjuundersökning som genomförts med tio personer. Vid genomgången av resultatet så har tre kategorier av argument, uppfattningar och normer utkristalliserat sig. Det är utifrån dessa tre kategorier jag nu presenterar mitt resultat från intervjuundersökningen. Resultatet presenteras så att varje kategori först beskrivs översiktligt, därefter beskrivs några huvudfrågeställningar, nämligen hur kategorin skapat sin/a fildelningsnorm/er, hur denna eller dessa kommer till uttryck samt hur de ser på upphovsrätt, IPRED och laglighet, med andra ord de frågeställningar jag berörde under intervjuerna utifrån den intervjuguide som finns i *bilaga 2*. Vid dessa frågeställningar presenteras också citat för att belysa och belägga hur kategorin argumenterar.

6.1. "Alla andra"

Den första kategorin kallar jag för "alla andra" och den kan enkelt beskrivas som någon som följer med strömmen. Attityden till fildelning är att man fildelar därför att alla andra gör det. Det är också den kvantitativt mest utbredda kategorin – i stort sett alla de personer jag har intervjuat för denna uppsats har mer eller mindre drag av den. Det utmärkande är att man fildelar för att det är enkelt och tillgängligt, och detta legitimeras sedan med att alla andra ju också gör det. Kategorin har svårt att se varför det skulle kunna finnas något riktigt felaktigt eller problematiskt med något som är så oerhört utbrett. Valet att fildela handlar inte så mycket om ideologiska övertygelser eller andra djupare resonemang, utan helt enkelt om att tekniken är lättillgänglig och att man upplever att det finns en allmän tolerans mot det i samhället och inte minst inom kamratkretsen.

Kategorins normer är inte aktivt skapade, de är istället handlingsstyrda, och därmed passivt skapade och i viss mån efterkonstruerad. Normerna har skapats genom "att det bara blev så", och kategorin ser fildelning helt enkelt som en del av dagens samhälle.

6.1.1. Frågeställningar

6.1.1.1. Hur har kategorin skapat sin fildelningsnorm?

Grunden för denna kategori är som sagt att man agerar som man gör därför att alla runt omkring också gör det. Detta leder till att man upplever att fildelning är en allmän handlingsnorm i samhället. Som exempel tar flera intervjupersoner upp att man ju går mot röd

gubbe också, och man ser alltså inga större skillnader mellan de två exemplen. Precis som att det är oproblematiskt att gå mot röd gubbe så har denna norm skapats passivt och spontant, och det ligger inget aktivt ställningstagande bakom. Agerandet har kommit till genom ett agerande som sakta men säkert vuxit till att bli en norm, det vill säga en handlingsanvisning. Kategorin upplever alltså numera att fildelning är ett fullt socialt accepterat sätt att få tag på musik, film, dataspel och så vidare.

Svarsperson (S): Där finns såna... Alltså det är ju så extrem kultur nästan va, så till och med har jag varit med om att någon säger, ”ja men laddar ni hem, det är ju olagligt”, då blir det ju nästan tyst i rummet liksom.

Intervjuare(I): Ja (skratt).

S: Alltså det är ju, det finns ju knappt, det är ju verkligen som att säga, ”ja men går du mot rött?”, det är inget man reagerar på, då är man ju nästan lite... konstig. (skratt)

Intervju 3

Att normerna har skapats spontant kan man se genom att kategorin saknar väl underbyggda argument eller moraliska utläggningar. ”Alla andra” sammankopplar inte sitt agerande direkt med politiska beslut eller åsikter om upphovsrätt eller nöjesbranschen. Som grund för sin norm lägger de istället sitt och andras faktiska handlande; det som så många personer gör måste helt enkelt vara okej. Normerna har alltså primärt skapats genom handlingar och inte genom tankar kring ämnet. Man anser att det är rätt därför att det är det man gör. Detta kan man se tydligt när man studerar kategorins inställning till upphovsrätt, som de är positiva till, men som de ändå bryter mot. Efter att en av mina intervjuer, nr 10, var färdig och jag hade stängt av bandspelaren så uttryckte plötsligt intervjupersonen att hon upplevde att det hon sagt var ologiskt, ”Jag tycker ju att det är viktigt med upphovsrätt och att de får betalt, och jag tycker väl egentligen att det är fel att fildela därför, men ändå så gör jag det”. Detta visar också på att det just inte finns några tydliga normativa grunder i kategorins handlande.

De försök som ändå görs för att argumentera för att det man gör är ”rätt” i förhållande till exempelvis upphovsrätt kan betraktas som efterkonstruktioner. Detta beror naturligtvis på att handlandet har kommit först, och de flesta vill kunna uppnå en logik mellan sitt handlande och sin moral, och de försöker då skapa argument som passar in på den verklighet de lever i. Kategorin ser det som att det är något man har sysslat med hela livet, och i många fall också som att det successivt har blivit mer och mer olagligt. I takt med detta, och säkerligen också med att man blivit äldre och blivit mer och mer ”tvungen” att kunna argumentera för sina handlingar så har man försökt skapat argument. Man sammankopplar sitt fildelande med allt

ifrån kopiering av lp-skivor till kasettband via CD-skivan till fildelning, utan att ta hänsyn till de skillnader i struktur, kvalitet och omfattning som finns mellan de olika typerna. I och med att man ser det som något som man har fått med sig från barnsben så är det också som ett väldigt självklart inslag livet:

Det som säkert två, tre, fyra miljoner av Sveriges befolkning håller på med är olagligt för att det fildelas hit och dit i olika storlekar så det är ju inte så himla, ja...

Intervju 9

6.1.1.2. Hur kommer normen till uttryck?

Det starkaste uttrycket för normen är agerandet, att man fildelar, i kombination med att man egentligen inte har några verbala, moraliska argument för att det per definition är riktigt att fildela.

De argument som lyfts fram och som pekar mot att normerna har skapats spontant handlar ofta till exempel om att det ändå inte är någon fattig som drabbas. När man skall försöka sätta sig in i fildelningens effekter så används stora stjärnor som Britney Spears, Johnny Depp, Madonna och så vidare som exempel.

Utan vi pratar ju om artister som Britney Spears som inte kan ta en ton normalt sett utanför studion. Som gästar för att ingen vill köpa hennes skivor. För att ingen vill se henne på konsert, för hon kan inte sjunga, alltså... det är ju de här som gapar mest, av de här fejkartisterna. Och det är ju inte så konstigt om man inte kan sjunga rent då. Men alltså... kolla på livebanden som spelar, de gästar inte speciellt mycket över förlorade intäkter.

Intervju 8

För det är ju trots allt så, folk fortsätter att gå på bio, det har vi ju sett, det har man ju gjort någon studie på att vi ser på bio. Särskilt dom som laddar ner går ju mer på bio. Eftersom det är filmintresserade människor. Så att, ähmm... Sen kan man ju alltid diskutera vad var det dom hade gett..? Johnny Depp hade skrivit på, vad var det, femtio miljoner dollar för att ställa upp i nästa "Pirates of the caribbean"-film. Femtio miljoner dollar är ganska mycket pengar kan man tycka. Jag vet inte, jag skulle klara ett par livstider på det, om inte fler. Det blir lite, när de säger att de håller på att kollapsar det är ju deras... Det är extrema summor pengar man talar om. Det är lite sådär, ja.

Intervju 9

Eftersom kategorins normer är skapade på ett spontant och passivt sätt kan det vara svårt att ändra sitt beteende utan påtryckningar utifrån, eller att vara kritisk mot det. Eftersom handlandet sker för att "man liksom bara gör det", "precis som alla andra", så kommer man också att fortsätta agera som alla andra.

Jaa... min pojkvän fildelar ju, och hon som jag bor med, hon fildelar ju också väldigt mycket, så det är väl klart att det påverkar. Hade de varit väldiga motståndare så hade de ju säkert kunnat övertyga mig om att jag inte skulle göra det här. Men... ja, eftersom de gör det, och jag gör det så... och andra gör det så... det berättigar lite mer mitt eget agerande om man säger så.

Intervju 10

Man fildelar för att det är det mest praktiska sättet att inhämta information, och det är också det sätt man kommer att använda så länge det inte dyker upp någon annan teknisk lösning som är enklare och mer lättillgänglig. Som huvudregel kan sägas att kategorin ändrar sitt beteende om det är mer praktiskt, inte för att man anser att det man idag gör är fel.

Utan problemet som jag ser det idag det är att det saknas strukturer för såna som mig som egentligen bara konsumerar brett. Jag vill bara få ta in liksom. Jag vill kunna sätta på tv'n, och så skall det komma nåt där. Jag vill inte behöva bestämma att, ja idag känner jag mig beredd att betala för Grey's anatomy. (---) Så att ge oss fler valmöjligheter för fan liksom. Det handlar inte om, det handlar inte om att man vill ha en gratis lunch egentligen, det handlar om att man vill ha en jävligt god lunch och att den godaste, trevligaste, härligaste lunchen som är mest lättillgänglig är gratis. Då blir det ju så.

Intervju 6

Kategorin uttrycker också att de skulle kunna ändra sitt handlande bland annat på grund av ökade risker med att fildela och om man skulle bli moraliskt övertygad om något annat. Denna kategori skulle därför eventuellt kunna vara den som är mest benägen att bli påverkad av en ny lag som IPRED. Anledningen till att man kan tänka sig att ändra sitt beteende när den nya lagen kommer är att man tycker att det är obehagligt att riskera att åka fast.

I: Tror du att du kommer att ändra dina... vanor, eller ditt beteende efter att IPRED införs? Kommer det att göra att du börjar fildela mindre eller..?

S: Alltså antagligen för jag är rätt harig av mig. (skratt)

I: Ja. (skratt)

S: Äh, ja, det tror jag nog faktiskt. (---) Ja. Det känns ju som att det blir verkligen ännu mer olagligt då.

Intervju 4

Eftersom fildelandet inte sker för att man ideologiskt anser att det är rätt, så är man heller inte beredd att utmana ödet för att strida mot en lag som man egentligen inte vill bryta mot. Kategorin är den av de tre som jag här presenterar som är mest positiv till upphovsrätten,

vilket också gör att det inte finns någon anledning till att bryta mot lagen för att pressa fram en ändring i URL. ”Alla andra” uttrycker en inställning som innebär att man kommer att vara avvaktande efter införandet av IPRED-lagen. Man vill vänta och se vad som händer, och om man ser att andra åker fast så kommer man att antingen minska sitt fildelande eller fildela med hjälp av dolda IP-adresser. Skulle det däremot visa sig att det inte händer särskilt mycket så verkar kategorin vara beredda att fortsätta fildela precis som vanligt.

I: Tror du att du kommer att ändra dina fildelningsvanor?

S: Definitivt. Äh, får kolla lite vad som händer. Avvakta litegranna. Ähm... de har ju, IPRED finns ju i Finland. Äh, och där läste jag, där har fildelningen fortsatt att öka, det gjorde ingen skillnad på fildelningen så. Ähm... och mycket talar väl för att det kommer att ha ungefär samma effekt i Sverige att det inte, inte påverkar i någon större utsträckning.

Intervju 5

Detta går väl hand i hand med det grundläggande och utmärkande för kategorin, alltså att man fildelar just för att det är enkelt och moraliskt oproblematiskt och för att alla andra ju också gör det.

6.1.1.3. Hur ser kategorin på upphovsrätt, laglighet och IPRED?

Den övergripande inställningen till upphovsrätt som idé är hos ”alla andra” positiv. I diskussioner kring upphovsrätten framkommer synen på vad upphovsrätten innebär för denna kategori. Kritiken mot upphovsrätten är ofta angående sådant som dagens upphovsrätt redan kan hantera.

Ja, det (upphovsrätt, författarens anm.) låter ju jättebra sådär, men jag menar det känns ju som att... ja, väldigt mycket är ju redan gjort, och nya idéer är ju oftast att ta två gamla idéer och kombinera på ett nytt sätt, är ju oftast en ny idé. Så jag menar, hur skall man tillämpa upphovsrättslagen då, om... Det, det är ju jättesvårt. För samtidigt som att det måste, det måste ju finnas uppfinnare och... och, ja men artister och filmmakare och så där som skall kunna leva på det, jag menar... så, ja, det är ju jättesvårt att bestämma ett bra system för hur de skall få betalt för det.

Intervju 4

I just detta exempel hanterar redan URL denna sak. Upphovsrätten är som jag beskriver i kap 3.1.3 inte ett idéskydd, utan ett skydd för det unika utförandet. Skyddet som man får för ett verk är anpassat till detta i och med originalitetskravet, och man får därför olika starkt skydd beroende på hur originellt verket är. Detta blir tydligt vid studier av till exempel skyddsomfånget för brukskonst i förhållande till mer ”klassisk” konst som till exempel

oljemålningar.¹⁰⁶ Problemet som intervjupersonerna hänvisar till blir alltså i verkligheten inget problem.

Det finns en slags längtan efter att artister och upphovsmän, och därmed också skivbolag och filmdistributörer, skall drivas av ”höga ideal”. Kategorin är alltså positiv till att upphovsrätten består. Skulle något ändras så är det i stället branschens vilja till att göra en vinst på sin verksamhet.

För att som det är nu, det som är tråkigast är ju att om man nu laddar hem, om man laddar hem en artist vars skiva ligger på ett jättestort bolag, ja, visserligen om den artisten är jättestor också, men de får väl mest in jag menar reklampengar och sådär, men det tråkiga är att man vet ju att skivbolagsdirektörerna sitter ju där och tjänar fettingengar också liksom. Det är inte, det är inte så att... Britney Spears dör av svält, jag menar det... alltså... Det är lite, alltså pengarna går ju inte alltid till rätt person då, så är det ju med väldigt mycket tycker jag. Och det är ju alltid, jag menar... ja, alla skall ju verkligen suga ur sista öret ur alla, och det är ju också tråkigt och då blir det ju nån slags, jag blir lite anti då på nåt vis... (skratt)

Intervju 4

Ja, i princip, jag skulle kunna vara helt ok med att, ähm, att fildelning är olagligt, äh, men då får man göra nånting åt, äh, musikindustrin till exempel och så där. Till exempel sätta in, ja nån form av pristak eller regler, regler det på nåt sätt så att det blir... rimligt.

Intervju 5

Kategorin är inte särskilt positiv till IPRED, men inte heller särskilt kritisk. Den ses inte nödvändigtvis som dålig i sig själv, som citatet från intervju 5 ovan illustrerar. Man tror dock att lagen kommer att bli tandlös, och att den snart kommer att försvinna.

Helt verkningslös tror jag att den kommer att bli. Frågan är hur länge den ens kommer att få vara kvar i den formen.

Intervju 8

Vad gäller laglighetsaspekten (det vill säga hur man ser på att man utför en olaglig handling, och om man tycker att det finns något problem med det av princip i förhållande till idén med ett rättsamhälle) så är kategorin mån om att vara lagliga överlag. De ser inget som helst egenvärde i att bryta mot en regel för brytandes skull, utan detta blir en oundviklig konsekvens av fildelandet. Kategorin har dock svårt att se att det man gör är olagligt.

Alltså, det går inte att komma ifrån och det är det som är så jävla horribelt för att den lagen jag ser inte att den lagen, eller den här IPRED-lagen gör ju att möjligheten finns.

¹⁰⁶ Levin s. 76 och 80

Det är ju kriminella, det är ju en hel generation som är kriminella för det är ju trots allt det. Och man känner sig jävligt kriminell. När vi bara pratar nu, det här är inte jag... jag känner mig faktiskt lite kriminell nu, och det är ju helt... alltså... (skratt) Herregud. Det blir ju väldigt dumt tycker jag.

Intervju 9

Denna kategori bryter mot upphovsrätten därför att fildelning är det mest praktiska sättet att komma åt det material man är ute efter. När man bryter sina vanor och till exempel använder lagliga alternativ som Spotify eller MySpace så är det inte för att slippa bryta mot URL, utan för att det helt enkelt passar en bättre rent praktiskt.

I: Vad är det som gör att du ändrar dina mönster när det dyker upp lagliga alternativ? Är det att slippa den olagliga biten, eller är det att det är bättre tjänster än de olagliga?

S: Det är ju bättre, nästan bara för min del. För jag känner inga moraliska fel, faktiskt. Trots alla reklamer om att ladda hem är stöld, så känner inte jag det, faktiskt. Jag vet inte om, om man får läsa in eget, men det känns nästan som eftersom jag har haft det sedan jag var så ung liksom, det har varit en så naturlig del av mina bröder, när jag var liten och allting, det har aldrig varit någon som har antytt att det skulle vara fel, därför känns det inte som det heller. Så mycket nu när det kommer sånt som är bättre rent tekniskt, lagliga alternativ med mycket större utbud där man kan streama det, då väljer jag ju det. För det är ju inte, inte alltid så smidigt att ladda hem, alltså fildela. Det kan vara lite om..., bökigt och omständligt att hitta rätt. Så det är egentligen bara tekniska anledningar, varför jag byter.

Intervju 3

Denna kategori är tydligt framträdande i intervjumaterialet som helhet. Den är tämligen entydig i sitt budskap och till sin struktur. På det sättet skiljer den sig från de både följande kategorierna. Dessa följande kategorier är mer sammansatta och komplexa och tar därför rent textmässigt upp en något större del av resultatet.

6.2. "Arg och ung"

Om den första kategorin inte hade annat än praktiska skäl och att bara göra det som de menar alla andra gör, så ser den andra kategorin som jag valt att kalla för "arg och ung" sitt fildelande med ideologiska ögon. De betraktar det som något som är rätt och riktigt. Det finns i denna kategori spår av en närmast revolutionär inställning, och man ser fildelningsproblemet som ett slag mellan å ena sidan fildelare och å andra sidan en ondskefull musik- och filmindustri som per definition inte vill göra något för sina kunder. Genom att utmåla motståndaren till en ond aktör så legitimeras det egna beteendet.

Denna kategori har många argument, liknelser, statistik och så vidare för att underbygga sin ståndpunkt. Många av dessa hämtas från ideologiskt grundade bloggar och grupper, till exempel Piratpartiet. I denna kategori ser man till att vara påläst och att själv aktivt söka information i ämnet. Dock är informationssökandet riktat, vilket gör att kategorins bild av problematiken tenderar att bli svart-vit.

Gruppen är väldigt kritisk till IPRED-lagen, och drar paralleller mellan den och den så kallade FRA-lagen. Man ser lagändringarna i ett större, närmast konspiratoriskt perspektiv. De är trots detta inte negativa till upphovsrätt som idé, framförallt inte till den ideella rätten.

6.2.1. Frågeställningar

6.2.1.1. Hur har kategorin skapat sin fildelningsnorm?

"Arg och ung" skapar sina normer genom att läsa på och hämta argument från olika diskussioner och bloggar i ett aktivt informationssökande.

Jag, jag läser mycket bloggar, jag vet ju vad den (IPRED, författarens anm.) handlar om. Jag har ju förmodligen en stor mängd fördomar, men jag tror att de mesta är sanna, mot den här lagen.

(---)

Ja, jag läste detta på Rickard Falkvinges¹⁰⁷ blogg har jag för mig, men jag kan ha läst de på andra ställen också.

(---)

Jag har läst detta på Wikipedia.

Intervju 2

¹⁰⁷ Rickard Falkvinge är partiledare för Piratpartiet och han har en blogg där han för fram sina åsikter i fildelningsfrågan och mycket annat, <http://rickfalkvinge.se/>

Kategorin skapar alltså framförallt sina normer aktivt genom att man letar efter information, argument, statistik, exempel och så vidare. Det förefaller som om man letar efter information som skall stödja en egen redan klar uppfattning och inte för att bli utmanad i denna bild eller få en bättre helhetsbild. Trots det aktiva informationssökandet är kategorin alltså inte särskilt benägen att söka information på mer neutrala ställen så som på regeringens hemsida eller dylikt.

Många av de argumentationslinjer som kategorin lyfter fram bär tydliga spår av grupper som till exempel Piratpartiet. Detta blev tydligt i en del intervjuer där intervjupersonerna kom in på argument som jag hört åtskilliga gånger från just Piratpartiet men som jag inte berörde i mina frågor till intervjupersonerna, och som det inte heller var helt naturligt att vi kom in på.

Problemet är att vi har gett upphovsrättsinnehavaren så mycket makt över sin upphovsrätt att vi förstör fair use om man säger så, eller att. Jag anser att man skall kunna bygga vidare på andra artisters, lika mycket som man kan bygga vidare på gammal teknik.

Intervju 1

Just diskussionen om fair use¹⁰⁸ och URLs förmåga att ge utrymme för detta är en av de invändningar som Piratpartiet har mot upphovsrätten och dess uppbyggnad.

Alltså det är att skivbolagen, de här sjukt konservativa, den här sjukt konservativa bransch som inte kan anpassa sig efter verkligheten utan måste... Nej, vi måste lagstifta in våra vinster, det... alltså, vinster och vinster, de kommer ju inte att tjäna så mycket pengar på det, men de vill liksom hävda sig, när de istället... Alltså, skall vi kanske lagstifta bort... Säg att det är förbjudet att sälja kylskåp för att de som sålde is förr i tiden, innan kylskåpen fanns, skall kunna tjäna pengar, för alla har väl *rätt* att tjäna pengar. För det är ju det, så säger de, att ähm musikskapare, att de på nåt sätt har rätt att tjäna pengar.

Intervju 2

Här hänvisar intervjupersonen till ett av Piratpartiets exempel där man jämför skivbolagen med företag som levererade is till de isskåp man använde innan kylskåpen kom, och som naturligtvis gick omkull när de moderna kylskåpen började användas.¹⁰⁹ Hade jag inte hört

¹⁰⁸ Fair use är ett samlingsbegrepp inom den amerikanska upphovsrätten som är uppbyggd på ett annorlunda sätt än den svenska eftersom den följer en annan rättstradition. Begreppet används för att beskriva förutsättningarna för att nyttja material utan tillstånd. I svensk rätt finns dock exempelvis möjligheten att i fri anslutning till ett verk skapa ett nytt och självständigt verk, 4 § 2 st. URL, och citaträtt, 22 § URL. I svensk praxis (NJA 2002 s 178) har man kommit fram till att rena ljudlån inte kan anses utgöra ett intrång i ensamrätten, medan ett tematiskt lån kan anses göra det. Se vidare Levin s. 199

¹⁰⁹ Artikel i Fokus där Christian Engström, Piratpartiets vice ordförande, utvecklar detta resonemang lite mer. <http://www.fokus.se/2007/08/piraterna-tar-over/> 2009-03-27

argumentet flera gånger tidigare så hade det kanske varit svårare att förstå sammanhanget för ovanstående uttalande.

Denna kategori är van att diskutera kring fildelningsfrågan, och att föra fram vissa argument. Mycket av normskapandet sker just genom diskussioner och genom läsning av bloggar och så vidare där likasinnade kommer till tals. Genom detta förefaller kategorin stärka sin övertygelse, och känslan av att deras normer och åsikter är riktiga och viktiga att kämpa för.

Vad som sagts hittills är alltså att kategorin ”arg och ung” skapar sina normer aktivt. Detta är dock en sanning med modifikation. Precis som ”alla andra” så har kategorin generellt sett börjat med sin fildelning, gjort det till en handlingsnorm, och först därefter börjat argumentera för varför det är rätt och riktigt. Normerna grundar sig alltså i de flesta fall från början på ett passivt och spontant normskapande, men det som skiljer de båda kategorierna åt är att de sedan aktivt har skapat sig argument och tycker att fildelning är rätt per definition. Det vidare normskapandet har alltså även intentionella drag, vilket jag kommer att återkomma till i avsnitt 7.1.2.2.

6.2.1.2. Hur kommer normen till uttryck?

”Arg och ung” har en inställning till fildelning som kan ses som ideologisk. Man fildelar för att man faktiskt tycker att det är rätt. Denna ideologi tar avstamp i hur verkligheten ser ut just här och nu, och att vi är inne i ett skede med ett teknikskifte som leder till att samhället måste förändra även reglerna. De ideologiska fildelarna har argument och attityder som underbyggs med statistik och fakta och mycket jämförelser med tidigare situationer som man tycker påminner om den vi står inför idag. Detta gör att kategorin är väldigt säkra i sin övertygelse och man tvekar inte på att man har rätt.

I: Ähm, om man tänker, för här finns ju en lag nu då, ähm där det är olagligt att fildela, och det är ju alla överens om, att så ser den lagen ut. (---) Men där delar av ett samhälle bestämmer sig för att nej men den här lagen behöver inte jag följa... (---) Tycker du att det kan finnas ett problem, för ett rättssamhälle så att säga..?

S: Låt mig säga så här då, att med teknisk utveckling måste lagen hänga med. Äh, när, när man förde in flygplan borta i USA på, i stor skala, det var för att kunna flyga från landsände till landsände. Så fanns ett problem med det, för att förr var det så att ett krav var att, eller det man sa var att man ägde allt land, eller äger man mark så äger man all mark under och all luft över. Ähm, vilket gjorde att när flygplan började flyga från ena änden till andra så kom det upp en stämning borta i USA där ett gäng bönder försökte stoppa flygbolagen att flyga över deras mark för att deras kycklingar hoppade in i väggen på grund av ljudet. Då sa högsta domstolen borta i USA att ”the common

sense revolves against...” att, äh, man inte riktigt, att det gick inte att stoppa teknologin, utan man fick helt enkelt säga att över den här ytan så får man faktiskt flyga, för annars har man stoppat ”the public good”. Och som jag ser det så är upphovsrätten en föråldrad lag som är istället för att bli modifierad för att fungera för ett samhälle så att folk respekterar den så istället föder vi upp en generation ungdomar som föraktar den.

Intervju 1

Kategorins liberala inställning till fildelning medför i deras fall att de är starkt kritiska till skiv- och filmindustrin. Distributörsledet inom film- och musikbranschen ses som bakåtsträvare som bara vill leva kvar i det förgångna, fortsätta sälja CD-skivor och så vidare, och att de är helt ointresserade av att arbeta framåt och hitta nya lösningar och förflytta sin verksamhet till nätet.

Alltså, företag... Det verkar som att alla företag förutom film- och musikbranschen verkar se fördelarna med Internet. De ser gratisreklamen, alla ser gratisreklamen utom filmindustrin. Och framförallt musikindustrin som säger att skivor är.. att man köper man ingen skiva så går, så tjänar inte artisterna några pengar på det. Dock blundar de för att artisterna tjänar mest pengar på konserter.

Intervju 1

Med ett sådant synsätt så framstår skiv- och filmproducentledet i musik- och filmbranschen och de organisationer som företräder dessa för ”arg och ung” som i det närmaste onda. De upplever att branschen medvetet motarbetar sina konsumenter och att de är ointresserade av att se möjligheter med de nya kommunikationskanalerna som Internet och dagens teknik erbjuder.

Nånstans kan jag tycka att innan företagen börjar följa lagarna så förstår jag inte varför jag skall följa lagar som företagen har... För företagen och lagarna och politikerna går ju hand i hand idag. Äh, och det gör att, framförallt gällande de här IPRED och det här, så kan jag känna att innan dem börjar betala skatt som de skall och styra upp det för sin personal som de skall så tycker jag inte att moral... att det är... Alltså om de kan säga att de inte har moral när de ger massa folk sparken, så kan jag säga att jag inte har moral, att jag inte behöver ha moral och bara väljer att ladda ner.

Intervju 6

Man litar på att Internet och fildelar-comunityn i mångt och mycket är självsanerande i den mån det behövs spärrar eller gränser. Inga styrmedel i form av regler eller dylikt skall behövas.

Jag tror att folk underskattar hur trevlig Internet faktiskt kan vara, om man helt ärligt skriver till nån, du, jag skulle helst vilja att mina verk inte sprids och så vidare, eller

till och med skriver det i, på sin hemsida, jag har en officiell hemsida där jag förklarar, jag gör inte det här för spridning, jag gör inte det här för fame liksom, jag gör det för att jag vill få en viss grupp av människor att uppleva det här, så kommer de inte att spridas.

Intervju 1

Att man är så kritiskt inställd till branschen innebär emellertid därmed inte att man är det till enskilda upphovsmän så som artister och filmmakare.

Vad som har hänt nu är att du som artist kan egentligen närma dig publiken exakt så som du vill, och vill skivbolagen tjäna nånting på dig så är det fansen de måste närma sig. Och de måste få artisterna att få bättre kontrakt och så vidare. Så jag ser egentligen att det här är inte ett krig emellan artister, även om vissa artister ställer sig på skivbolagens sida, och fildelarna, och jag tror inte ens att fildelarna ser det så. Utan det, från fildelarna ser det så är det ett krig mellan dem och skivbolagen.

Intervju 1

Kategorin skiljer alltså på artister, som man generellt är positiv till, och ”branschen” som man, som nämnts, ser som de närmast medvetet onda. Detta framstår tydligt bland annat med avseende på inställningen till mainstreamkultur, där upphovsmannen glider över till att vara en del av branschen och alltså inte är skyddsvärd.

Alltså det är ju klart så att man hellre stödjer om det är nån som har släppt sin egen skiva liksom. Ähm, lokalt nånting. Det enda som jag faktiskt lagligt har laddat hem från till exempel iTunes, det är ju egentligen såna små lokala artister härifrån Göteborg, har jag laddat hem därifrån. Då känner man ju lite mer (skratt)... Det känns lite mer som en direktattack mot dem på nåt sätt, än det gör mot de stora. Men nånstans så känns det, jag återkopplar till det jag sa innan, en känsla av att... har inte dåligt samvete mot det här stora som jag tycker att de lite har försatt sig i situationen själva. Hade de varit ute i tid och gjort alternativ så hade jag inte gjort så här längre, då hade jag slutat.

Intervju 3

6.2.1.3. Hur ser kategorin på upphovsrätt, laglighet och IPRED?

Jag har hört att det är den onde som har kommit från underjorden för att äta upp oss allihopa, det är väl min spontana känsla över IPRED. Sen vad den innebär, det vet jag ju faktiskt inte.

Intervju 6

För kategorin innebär de ändrade omständigheter som IPRED för med sig inte att man överväger att ändra sina fildelningsvanor. Eftersom kategorin anser att fildelning per definition skall vara fri, så kommer de som här uttalar sig istället att fortsätta precis som

vanligt. I den mån de kommer att ändra något i sitt handlande så är det att börja använda dolda IP-adresser och andra tekniska lösningar för att slippa riskera bötesstraff.

I: Men det, om jag förstår dig rätt så är egentligen det som styr dina handlingar mest det är priserna, det är den ekonomiska... Om du hade obehindrat med pengar så skulle du... skulle du välja att köpa lagliga alternativ då, eller skulle du ändå fildela vissa saker..?

S: Ja, jag kanske skulle fildela av principalsak, faktiskt. Ähm, ja, det skulle jag nog kunna tänka mig att jag skulle göra.

I: Vad är det för princip som du... upprätthåller då?

S: Just det här att man..., vad skall jag säga, arg och ung...

Intervju 5

I slutet av detta citat finns det citat som fått ge namn åt kategorin ”arg och ung”. Man ser starka paralleller mellan IPRED-lagen och den så kallade FRA-lagen. Dessa paralleller grundar sig framförallt på en kritisk inställning till det som man upplever som ett intrång i den personliga integriteten. Man ser införandet av IPRED som en del i ett större pussel där vi inför fler och fler lagar som ökar övervakningen av människor, framförallt på Internet, på bekostnad av den personliga integriteten. I ett större perspektiv ser man att samhället är på väg mot en utveckling som innebär mer inblandning i vanliga människors liv från företag, stat och så vidare. Alla möjligheter för någon att kunna kontrollera det som sker ses med oblida ögon, oavsett tillvägagångssätt eller syfte. Man ser stora risker med att branschen kommer att använda IPRED på ett icke önskvärt och oreglerat sätt. I kategorin ”alla andra” så fanns ett visst kunskapsglapp, man visste kanske inte exakt hur IPRED såg ut. Hos ”arg och ung” finns den grundläggande kunskapen, man vet om att allt agerande utifrån IPRED går via en domstol först. Man litar dock inte på att domstolarna kommer att kunna förhindra missbruk av lagen.

Fildelning egentligen bara är toppen på ett isberg som vi håller på att föra in nu vad det gäller lagar om Internet just nu, och vad de lagarna egentligen, med hur ett samhälle idag är uppbyggt kan skada en människa. (---) Med FRA i kombination med IPRED i kombination med datalagringen i kombination med nåt liknande, så kan IB vara toppen på ett isberg, vi kan alltså få, om vi verkligen vill, så skulle det kunna bli en ny Stazi i det här landet snart. Vi hade kunnat åsiktsregistrera alla, och dessutom hade vi kunnat göra det bra mycket mer effektivare för vi har datorerna, vi har beräkningskraften, vi har datakraften idag för att kunna verkligen göra det. Men nu tror jag inte att nån politiker verkligen ser så långt framåt, och jag tror faktiskt ingen vill göra det egentligen. Problemet är man måste ställa sig, vem kommer till makten nästa gång.

Intervju 1

Eftersom man betraktar branschen som ond, så är det också naturligt att deras möjlighet till inblick ses som ett oerhört stort intrång i den personliga sfären. Denna möjlighet sätts då i samband med andra integritetskränkande tendenser i samhället och dessa stämmer dåligt överens med kategorins liberala inställning till fildelning och Internet i det stora hela.

I: Du pratade till exempel om, alltså just det här med att man flyttar en, en övervakningssituation till, till skivbolagen till exempel. För så har det ju sett ut även idag, så att det är dem som har lämnat till polisen, polisen sitter ju inte själva och spanar på fildelare, utan det är ju antipiratbyrån och andra. Äh, vad är det i den situationen som känns obekvämt eller...? Eller vad är det i det som känns negativt så att säga?

S: Hm... Ja... det är väl egentligen känslan av att, vem som skall kolla på vad man gör egentligen. Alltså var man börjar dra gränserna på vad... ja, hur skall man förklara... men, alltså vem som drar gränserna för vad som skall anses vara olagligt liksom, eller var, vem skall kontrollera medborgarna om man så vill, för vad man har... För om man går in på, alltså det hela här, det går egentligen inte ut över fildelningen nästan, men hela den här diskussionen som finns om att många stor., som Google och sånt har börjat, samlar in liksom och (ohörbart) och Facebook har tillstånd till bilderna man lägger upp och allt det här. Och nu säger inte jag att de parterna är onda på nåt sätt, för att det tycker jag inte. Det är bara en liten, att man samlar ihop enorma mängder information innebär ju i förlängningen att man skulle kunna använda, även om man inte gör det just nu, det vet jag inte huruvida det är med det, men man skulle ju kunna samla ihop ett enormt informationsnät om varenda person egentligen. Om vad man har för medietvanor, vad man har för politiska riktningar och så, och då blir det väldigt, det blir en väldigt maktposition på vissa aktörer. Det handlar egentligen inte bara om företag, jag hade inte velat att en stat hade det inflytandet heller.

Intervju 3

Ett mer specifikt problem med IPRED-lagen som denna kategori tar upp är att man inte anser att skärmdumpar är ett bra eller riktigt hållbart bevis. I flera intervjuer tar intervjupersonerna upp hur oerhört enkelt det är att förfälska en sådan, och att det därför är befängd att man skall kunna använda detta som bevis.

S: För de bevisen som har gällt i., det här inser också alla under trettio, men inte de över trettio, att bevisen, alltså, att bara ta en sån skärmdump som det heter på svenska, som bevis, det håller ju inte alls. Det, alltså vilken tioåring som helst har märkt hur kul det är att ta liksom bild på datorn, så kan man gå in i paint, och så kan man liksom själv ändra om det. Man kan göra... liksom skriva andra saker. Det är ju bara en fråga om teckensnitt och teckenstorlek. Sen har man skrivit lite där, sen har man skrivit om låten, nej, filmen eller låten eller vad som helst som fildelas.

I: Mm. Men det är ju fortfarande en domstol som kommer att göra bedömningen där.

S: Och de har gjort bedömningen på såna bilder, och det är... tycker jag är alldeles för... Alltså det är ju väldigt vag bevisning. Liksom, då kan man verkligen prata om... Jag vet inte, det är ju bevis, det ses ju som bevis, men det är ju ett oerhört svagt bevis.

I och med att det är så oerhört lätt att, äh, förfalska. Det är ju knappast ett fingeravtryck eller DNA.

Intervju 2

Där de andra kategorierna kan ha en lite annan syn på just det här med lagligheten i sig så ser ”arg och ung”-kategorin inga problem med att det är olagligt. Snarare finns en slags inbyggd stolthet över att bryta mot den här typen av regler inom kategorin. Tydligast uttrycks detta i en intervju när vi talar om de eventuella följderna av att IPRED-lagen ökar riskerna för att åka fast:

I: Kommer den att påverka dig?

S: Nej nej nej, aldrig. Inte en chans. Om nåt, så blir jag så här, ännu mer... ja, intresserad av att fildela när jag hör sånt. För att, att ha en dom i fildelning... det skulle nästan vara... kanske inte en badge of honor, men liksom nåt, nåt åt det hållet... (skratt) jag skulle nästan skryta med det alltså. Jag skulle absolut inte skämmas för det.

Intervju 6

Denna inställning kan man spåra tillbaka till att kategorin ser det som att problemet ligger hos branschen, och att man anser att det är just branschen som tar skada av fildelningen och inte artister eller andra kategorier som man ser som mer skyddsvärda subjekt.

Kategorin ser på fildelning som en viktig och central del i dagens (ungdoms)kultur, och de som tillhör kategorin har svårt, för att inte säga omöjligt, att se att det skulle kunna ändras. En av de intervjuade uttrycker det som att man har öppnat Pandoras box:

Det är Pandoras box liksom, den är redan öppnad. Det, det är... det går inte att stänga igen den med stämningar av 13-åringar. Det skrämmar ingen. Nej, det gör inte det faktiskt. Möjligtvis föräldrarna till 13-åringar, men... Och det, det är tragiskt på ett sätt att det behöver liksom gå så pass långt att man agerar på ett sånt märkligt sätt från skivbolag och filmbolag. Att man inte bara tittar över industrin som den ser ut, och lär sig från de bitarna som faktiskt fungerar.

Intervju 8

6.3. "De förstår oss inte"

Den tredje kategorin utmärks av en uppfattning om att de lagar och regler som finns idag har skapats av människor som inte förstår dem som fildelar, eller vad fildelning överhuvudtaget går ut på, och jag har valt att kalla dem "de förstår oss inte". Denna uppfattning präglas framför allt av en vi-och-dem-känsla, att politiska beslut fattas över huvudet på dem det gäller och att man känner att ens egen röst och ens egna argument inte har blivit hörda, till exempel i debatten inför införandet av IPRED. Kategorin upplever att politikerna fattar sina beslut utan att riktigt förstå vad det är de beslutar om. De har också på grund av detta tappat tron i mångt och mycket till den politiska processen och de vanliga påverkansvägarna. En känsla av maktlöshet präglar denna kategori.

När det gäller synen på lagligheten i det man gör anser denna kategori inte att man behöver följa lagar så länge de inte direkt skadar någon annan person, och att det nästan är en del av den demokratiska processen att bryta mot den här typen av lagar som man anser har så låg legitimitet. IPRED ses som en lag som mycket inkräktar på integriteten och som privatiserar en polisverksamhet vilket man alltså anser att politikerna inte har förstått.

6.3.1. Frågeställningar

6.3.1.1. Hur har kategorin skapat sin fildelningsnorm?

De normer som utmärker denna kategori har skapats genom en känsla av att de som sätter spelreglerna inte förstår hur verkligheten ser ut. Framför allt åsyftas politiker och lagar, även om man också är kritisk till branschens tekniska lösningar och långsamma utveckling. Men där "arg och ung" framförallt anser att skiv- och filmproducent ledet i musik- och filmbranschen ligger bakom det som är fel, så ligger fokus i stället för denna kategori hos politikerna och de politiska lösningarna. Att man är extra kritisk mot de politiska valen gör också att man får en lite annan inställning till de lagar som omgärdar fildelning än de båda andra kategorierna. Detta återkommer jag till närmare under 6.3.1.3.

Kategorin har genom denna känsla av att inte vara hörd och förstådd, liksom "arg och ung", skapat sina normer kring fildelning på ett aktivt sett. De har också diskuterat det mycket och sökt information själva. Skillnaden är att man har haft dels olika utgångspunkt, och dels tagit

in olika information, men framförallt diskuterat informationen på olika sätt och därmed dragit olika slutsatser från den. Fokus har helt enkelt legat på olika ställen.

Nej, det... det är väl att jag umgås så med, med folk som också är intresserade av att diskutera i största allmänhet. Och det här är en ganska intressant diskussion just för att man kan få in moraliska resonemang, koppla, alltså just de här juridiska bitarna och hur man ser på, ja, hur man ser på upphovsrätt och... Det är en intressant sak att diskutera, det finns så många aspekter i det... Men sen också att, för mig har väl utgångspunkten vart att jag ändå vill att folk skall kunna... att jag tycker om musik liksom att, jag har ändå en tanke om att... jag är liksom inte... jag är inte så här fientlig mot kreativitet liksom, men jag tycker inte liksom att... Det har aldrig varit en så här, många, alltså över lag nu, så här man möter folk ute som tycker att de har rätt att leva på sin konst, eller att de skall få... alltså skattefinansierade skolor och skattefinansierade bidrag för att utöva sin konst och så där och det kan vara nästan en så här infantil inställning till vad man har för förväntningar på samhället och så. Gentemot andra liksom från konstnärshåll, liksom jag har jättemycket kompisar som skapar och är kreativa utan att för den sakens skull förvänta sig att andra skall ge dem pengar för det, utan de gör det för att de vill skapa och vara kreativa. (skratt) Jag tror inte heller att artister mår dåligt av att ha vanliga jobb. Det är nåt som de allra flesta måste försöka att... Sen kommer det mycket bra musik ut ur att behöva leva och slita lite...

Intervju 7

Där ”alla andra” skapar sina normer på ett passivt sätt genom sitt handlande, och ”arg och ung” genom att berättiga sitt agerande med ideologiska och närmast revolutionära argument, så har ”de förstår oss inte” som kategori argument som är mer förankrade i vilket typ av samhälle man vill ha vilket man kan se i citatet ovan. De kan därmed tyckas mer genomtänkta på en samhällsnivå. Den största fokusskillnaden mellan de två senare kategorierna ligger som sagt på vilka man ser som huvudsaklig problematiseringsskapare, bransch eller politiker. Utifrån denna fokusskillnad kan också sägas att där ”arg och ung” saknar visioner och mest är kritiska utifrån hur det ser ut, så har ”de förstår oss inte” mer av en framtidsvision om hur man vill ha det.

S: På nåt sätt så driver ju tekniken att samhället måste förändras, ta ställning till de förändrade. Så jag tror inte att upphovsrätten liksom kommer att upphöra sådär, utan jag tror nog... den kommer nog omformas, men den kommer nog inte, jag tror inte att den har helt förstörts så att säga. I den formen den är nu tror jag att den är ganska...

I: Ja, för det var precis det jag tänkte på. Tror du att det är nödvändigt med en omformning på nåt sätt för att återfå den..?

S: Ja, det tror jag nog. Jo. Absolut. Tror jag nog är nödvändigt.

Intervju 3

De politiska beslut som fattas, till exempel IPRED-lagen, upplevs av kategorin nästan som om de är fattade i ett vakuum från verkligheten där man inte har lyssnat på, inte har frågat och inte har velat förstå vad fildelning handlar om, hur det går till rent tekniskt och vad den betyder för de personer som håller på med det. Kategorin anser att grunden till detta till stor del går att finna i åldersskillnaden mellan politiker i allmänhet och fildelare i allmänhet:

Alltså politikerna är inte 25 år gamla, de är 45 eller 55, och de förstår ju inte Internet och de förstår ju inte det som alla som jag och yngre och även typ upp till din ålder sysslar med.

Intervju 2

Och där ser jag också en koppling, när man gjorde det här så var det ju så extremt generationsuppdelat. Både mellan 20 och 30, både killar och tjejer, det är ju 80 procentigt liksom, som laddar ner, såna extrema siffror, om man kollar på äldre kvinnor liksom över 60 så är det noll. Där är ju väldiga skillnader. Och man ser ju också vilka... det är som sitter i politiken så att säga. Det är väl en koppling där, eftersom det är så kraftig generationsskillnad och politiker ofta är lite äldre, så är det ofta där det har blivit, alltså jag tror inte att politikerna har fattat vad det hela handlar om. Och då, det är nog där glappet kommer, och då, det undergräver också ens tilltro till när man tycker att lagen är värd någonting. Om det är folk som är alltför långt ifrån en politiskt som sitter i den politiska makten så blir, undergräver det ju tilltron.

Intervju 3

Denna åldersskillnad skapar alltså enligt kategorin en klyfta mellan politiker och fildelare angående hur man ser på framtiden, teknikens möjligheter, Internets roll och så vidare. För att överbrygga denna klyfta ser kategorin att det är nödvändigt att politikerna tar fildelningsfrågan på allvar och låter de argument som man anser företräder fildelarna själva komma upp på bordet även i de politiska diskussionerna.

I: Vad tror du är, vad tror du krävs för att komma förbi den här känslan av att ha blivit ignorerad, liksom?

S: Äh, det, det skulle vara om till exempel Piratpartiet då kommer upp i riksdagen, och man på allvar tar upp... äh, frågorna, och diskuterar dem. Äh, och ser om man kan hitta en lösning. Det är möjligt att det inte går att lösa, det kan jag faktiskt ha full förståelse för. Äh, men så som det är nu, så känns det som att det har varit massa, IPRED var ett enhälligt beslut i riksdagen. Det var ingen som motsatte sig det, utan det var bara, ja, det kör vi på. Äh, istället för att faktiskt göra en undersökning och se, är det här bra för svenska folket eller inte.

Intervju 5

Kategorin upplever att politikerna genom att hålla fast vid att fildelning är illegalt och genom att införa lagar som IPRED skapar en klyfta mellan politiker och "vanligt folk". Detta kan man se i ett stort perspektiv där det leder till en urholkning av tilltron till lagar i stort, och det

är just något som man ser som en risk, att det leder till en underminering av allt som sägs uppifrån på något sätt, särskilt när det gäller yngre personer och en yngre generation.

Jag tror att man behöver be de här människorna om ursäkt, jag tror att man behöver gå, alltså gå in och... inte så här en offentlig ursäkt för det är ju skitlöst, men, alltså jag tror att man, att man behöver...(---) Och när politikerna säger att det är fel att fildela, varför skall de här ungarna lyssna på nåt annat de säger då. Man underminerar ju alla politikers och alla auktoritär, auktoritetsfigurers makt, eller... Ja.

Intervju 6

6.3.1.2. Hur kommer normen till uttryck?

Normerna hos denna kategori uttrycks genom en känsla av att inte känna sig hörd, inte känna att man har fått en möjlighet att vara en del av debatten, och att man aldrig får svar på det man frågar. Följden av att inte vara lyssnad på blir att det har utvecklats en norm av att man också tycker sig ha rätt att ställa sig utanför/över lagen.

Ett uttryck för detta är att kategorin tar upp temat om varför lagar finns, vilka de är till för att skydda och så vidare. Tendensen i kategorin är att man anser att man har rätt att bryta mot en lag så länge det inte direkt skadar en annan människa. I ett fall ses det till och med som en del av demokrati att bryta mot lagen.

S: Nej, den inställningen har man väl aldrig haft till lagar, så att en lag i sig... Håller jag inte med om en lag så följer jag den inte liksom. Det tror jag också kommer att bli effekten nu att det blir liksom det som är demokrati så, att när folk inte tycker att en lag är bra så ändrar man den liksom. Det går inte att upprätthålla lagar, de har ingen, de har ingen legitimitet om de inte är förankrade liksom. Det, det är ju en sån, det tycker jag också bara är en sund samhällsfunktion så.

I: Vart tycker du att den gränsen skall gå då, för när man själv kan få avgöra att en lag är så dålig så att man inte behöver följa den?

S: Ähm... Det går inte att säga nåt generellt om det tycker jag, utan... Äh, rent så utopiskt så skulle man kunna tänka sig att alla samhällsmedborgare har en egen, en egen moral som man kan utgå ifrån liksom, om rätt och fel och... Nej, men jag är ju grundad så liksom att... min grundfilosofi är liksom bara att man skall få göra vad man vill så länge det inte skadar nån annan.

Intervju 7

Det centrala för en lags legitimitet blir alltså för kategorin om det är rätt eller fel ur en slags moralisk grundsynvinkel, med andra ord ett synsätt som ligger nära den naturrättsliga tanken om att det i mänskligheten finns en grundläggande moral som är allmänmänsklig och som genomsyrar det vi gör. De lagar som inte är sammankopplade med dessa basala moraliska

gränser eller grundläggande rättigheter för hälsa eller liv, är enligt kategorin inte viktiga att upprätthålla som princip.

Alltså lag... för min del så sträcker sig lagen i den meningen att... Aa, det här låter nästan lite fel, så det fungerar inte heller. Äh, mer, lagar som är till för att skydda, alltså rent fysiskt skydda människor, eller tillgodose behov, omsorg och vård och skola, mm mm, självklart skall de här lagarna åtföljas. Så att inte nån far illa på ett eller annat sätt. Men nu pratar vi om lyxkonsumtionslagar.

Intervju 8

När tekniken med fildelande existerar så bör den också vara tillgänglig sett ur ett filosofiskt-rättviseperspektiv. Kategorin talar om möjligheten att dela kultur, och här lyfter de en viktig poäng med fildelningens verkliga förtjänst, nämligen att dela kultur och sprida information helt utan hinder som en demokratisk rättighet.

Alltså, jag skulle kunna prata jättelänge om det, men alltså så som... det är ju nåt som är unikt om man bara skall försöka dra det till sin grund, i historien, att vi människor har kunnat ha en resurs, så rent moraliskt liksom, en resurs som man kan dela utan att den man delar det med blir av med sin resurs liksom. Om man hade kunnat dela, fildela potatis liksom, det är ingen som hade haft moraliska invändningar mot att man gjorde det liksom.

Intervju 7

Äh... Att, jag tänker ändå så liksom att det jag gör skall kunna, alla skall kunna göra det utan att det blir ett problem liksom, att man inte åsidosätter sig själv från vad alla andra gör. Det är ju då det blir ett moraliskt problem. Ähm... Att multiplicera en skiva massa gånger på Internet, har jag inget problem med om alla andra gör, om alla andra gör det så blir det en extremt bra grej för artisten. Det kommer att komma in, den kommer att vinna på det på ett eller annat sätt om hela världen har hans skiva på sin dator.

Intervju 7

Detta innebär dock inte att man är helt likgiltig inför på vilket sätt detta sker, utan man anser att det är viktigt att ingen annan tjänar pengar på en artists verk. Även om kategorin inte anser att det finns någon "rätt" att få betalt, så ser de det ändå som att ingen annan någonsin skall kunna tjäna pengar på det man gjort.

Moraliskt skulle jag ha problem med, så klart, om människor började tjäna pengar på nån annans konstnärliga verk, alltså att, att man gjorde det till, alltså satte det i system att... äh, så. Men när det handlar om det liksom fildelandet för privat, privat kulturnyttjande liksom, så, så... har jag inte mycket till över för upphovsrätt så eller ser att den...

Intervju 7

Verksamhet som går ut på att man tillverkar och säljer piratkopior är alltså något som kategorin inte tycker är legitimt eftersom det då finns ett kommersiellt syfte och en aktör som gör ekonomiska vinster på någon annans upphovsrättsligt skyddade verk.

Men, däremot, om det finns nåt runt dig som känner att ja men jag vill hålla på med piratkopiering, jag kanske till och med vill sälja... olagligt... vilket jag är väldigt mycket emot. Åh, håller du på med sån fildelning, äh, då är det bara domstolen som gäller för min del.

Intervju 1

I en av intervjuerna ansåg intervjupersonen att nyckeln till fildelningsproblemet ligger i att branschen måste sänka sina priser. Skulle de göra det så skulle resten i det närmaste lösa sig självt. Han menade dock inte att det är något man kan räkna med att det kommer att ske av sig självt, utan i ”de förstår oss inte”-anda ansåg han att detta var någonting som man måste lösas lagstiftningsvägen, det vill säga gå in och mer eller mindre tvinga fram prissänkningar med hjälp av lagar. ”De förstår oss inte” har alltså inte riktigt samma starka tro till marknaden och inte heller den extremt liberala syn som ”arg och ung” har.

För tanken är ju också att vi skall kunna ta del av kulturen, men det begränsas ju i och med att det är så pass dyrt. Så för att kunna ta del av kulturen så fildelar folk istället. Ähm... Ja, som sagt, löser du ena problemet, så tror jag som sagt då att, mer eller mindre det andra löser sig självt.

Intervju 5

6.3.1.3. Hur ser kategorin på upphovsrätt, laglighet och IPRED?

Som sagt så innebär kategorins kritiska hållning till politiker och de beslut de fattar att de också är de är kritiska till de lagar som omfattar fildelning, och därmed också URL. Man anser att URL är i behov av en reformation. Trots detta är man inte per definition negativ till upphovsrätt som idé och fenomen. Man tycker i stället att det är viktigt att den ideella upphovsrätten består, men man är inte lika positiv till den ekonomiska rätten. Enligt kategorin kan man inte tala om att artister skulle ha en rätt att få betalt för det de gör. I stället måste artister och andra kulturskapare hitta nya vägar. Man lägger alltså inte ansvaret lika mycket på branschen, utan ser det i ett större perspektiv och med de konsekvenser en förändrad upphovsrättslagstiftning skulle ha i upphovsmäns möjligheter att få betalt för sitt arbete. Annorlunda uttryckt kan man säga att kategorin står för att de kanske inte helt ut tycker att upphovsmän skall ha rätt att få betalt. Som betalningsmodell ser man istället en potential i olika gemensamma betalningslösningar, skatter och så vidare för kulturskapande generellt, i

motsats till en ekonomisk ersättning som grundar sig mer på det direkta sambandet mellan upphovsman/konsument.

S: Sen tycker jag att man måste bort från det, liksom även artisterna måste inse liksom att man inte kan se musikskapande liksom som ett jobb i den meningen att man tillverkar en skiva som man sen säljer liksom, utan det... Man får coopa med att man som musiker, om man nu vill vara musiker så får man turnera, man får uppträda... Jag tycker inte att det är en rättighet liksom att, att göra en skiva och sen... att sen få pengar liksom för att folk använder eller lyssnar på den.

I: Så att man kommer att behöva förändra liksom synen... helt och hållet på hur man är artist eller?

S: Mm. Det tror jag absolut. Det har väl folk redan gjort också. Väldigt många artister ser ju inte, de lägger ju självmant upp sina låtar. Det är ju liksom bara en... en kringgrej så. Album blir ju lite som, som flyers till en massa andra, andra grejer man gör liksom. (---) Nej, men liksom... jag tycker, återigen, jag tycker inte liksom att det är en rättighet att man har gjort en låt som folk lyssnar på att man har rätt att få pengar för den låten liksom. Man får väl jobba då liksom, ha musik som ett fritidsintresse.

Intervju 7

Även hos denna kategori ser man spår av den kritik som ”arg och ung” har mot det ökade integritetskränkande lagarna. Dock kan man se det som att denna kategoris uppfattning är lite mer nyanserad, och man har inte samma konspiratoriska syn. Istället ser man det i ett större, mer socialt, perspektiv där man ser sambandet med ett samhälle där man är anträffbar dygnet runt, var man än befinner sig och gränserna mellan det offentliga och det privata och det personliga blir mer otydliga.

I: IPRED då också, för där nämnde du ju också det här med integritetskänslan och så där. Äh, om man förespråkar IPRED så handlar det ju mycket om att, ja, men varför skall man ha integritet om man gör något olagligt, men känner du att det argumentet försvinner litegrann... ja, eller, ja, vad tycker du om det argumentet kanske jag skall fråga istället?

S: Mm... det är svårt, alltså när har man blivit av med sin integritet..? Men jag tycker att det är... Det här är ju så svårt, det är ju mer av en känsla, att det känns bara, allting som inkräktar på... Alltså vi är ju ensamma... Det kanske har att göra med informationssamhället också liksom. Att i det här informationssamhället så är det så otroligt lite.. jag är för mig själv, och där jag är min egen och där jag känner mig trygg. För det finns bilder av mig på nätet säkert som jag inte vet att de ligger där, folk kan alltid nå mig på min mobil, och de kan ta reda på vart jag bor och de kan ta reda på mitt personnummer och jag är tillgänglig. Men för guds skull, gör mig inte mer tillgänglig då. Låt mig vara ifred ibland, och göra mina grejer.

Intervju 6

Kategoriens syn på laglighet är som jag beskrivit ovan sammankopplad med ett naturrättsligt synsätt på lagar, rätt och moral. En lag får sin legitimitet primärt från den samhälleliga

moralen, och det är denna som styr huruvida det är "viktigt" att följa en lag eller ej. Det innebär att man i kategorin ser det som att det finns en stor gråskala när det kommer till frågan om laglighet, och att fildelning ligger långt ifrån den gräns där det skulle kunna ses som allvarligt ur ett samhällsperspektiv att man bryter mot lagen.

6.4. Övriga resultat

I mitt material har jag även sett vissa tendenser, argument och normer som inte låter sig struktureras på det sätt som jag hittills presenterat mitt resultat. Jag tycker dock att det är viktigt att även dessa delar får ett visst utrymme i min studie, och presenterar därför dessa resultat kort i denna del innan jag går över till att analysera resultaten.

6.4.1. Ändrat beteende efter IPRED?

I samtliga de intervjuer jag genomförde så frågade jag intervjupersonerna om de skulle förändra sitt beteende när IPRED-lagen trädde i kraft. På den frågan svarade 5 av intervjupersonerna nej, 2 svarade att de skulle ändra sina vanor, medan de övriga 3 skulle avvakta och se vad lagen får för konsekvenser, eventuellt ändra sina vanor men inte nödvändigtvis sluta fildela för den sakens skull.

6.4.2. Könsskillnader

Något som är tydligt i min intervjustudie är att det är ganska stor skillnad i hur män och kvinnor resonerar kring sitt fildelande. Generellt så låg männens åsikter närmare den ideologiska fildelarens, "arg och ung", medan kvinnor tenderade att ligga närmast "alla andra" och se på sitt fildelande som något mer privat och en del av en upplevelse. Att det skulle vara så stora skillnader i hur de olika könen resonerade var jag inte förberedd på, och precis som jag nämnt tidigare skulle det varit intressant att studera fildelares normer utifrån ett genusperspektiv. Eftersom detta inte ingår i mitt syfte lämnar jag dock detta utan någon närmare analys i denna uppsats.

6.4.3. Ekonomiska idéer

I två av mina intervjuer hade intervjupersonerna ganska väl formulerade idéer för hur de tyckte att man skulle komma till rätta med fildelningsproblematiken. Dessa idéer har skymtat i de citat som återfinns i de tre kategorierna i resultatdelen. Mitt fokus ligger i denna uppsats på fildelares normer, och framförallt i förhållande till upphovsrätt. Dessa två idéer är dock intressanta, och jag väljer därför att här kort ge en bild av deras syn.

6.4.3.1. Intervjuperson 5

Den femte intervjupersonen såg problemet som något som framförallt måste lösas med ekonomiska medel. Han såg en tydlig koppling mellan de höga priserna och den låga konsumtionen av upphovsrättsskyddat material på laglig väg. Hans lösning låg därför i att man måste få branschen att sänka sina priser markant för att därigenom få upp konsumtionen. Om branschen inte skulle göra detta självant så var hans lösning att man istället skulle bli tvungen att gå in och tvinga fram en prissänkning lagstiftningsvägen genom att exempelvis införa pristak. Vad gällde upphovsrätten så ville han absolut att denna skulle finnas kvar, med vissa begränsningar i rätten att överlåta den:

S: Men det skall finnas..., ja, då begränsningar för hur du kan överlåta den.

I: Mm. Hur tänker du, alltså, om du bara får spåna lite fritt..?

S: Aa, ähmm... aa. Till exempel då att, som sagt att... äh, för viktiga beslut angående upphovsrätten så måste artisten också, har artisten veto till exempel... Ähm, mer som att... som att skivbolagen skulle... leasa upphovsrätten mer, hyra upphovsrätten, av någon, men du har ändå så rätt att... ja, bryta kontraktet och få tillbaka upphovsrätten liksom.

Intervju 5

6.4.3.2. Intervjuperson 8

Intervjuperson nummer 8 var den av mina intervjupersoner som var mest kritisk till upphovsrätt. Hennes bild av fildelningsfrågan var att varken bransch och politiker någonsin kommer att kunna påverka situationen till att bli något annat än idag, utan istället måste branschen om de vill öka den legala konsumtionen fokusera på mervärde som försäljningsargument. Just tanken om att det är mervärdet som är nyckeln till att styra våra konsumtionsmönster återkom hon till ständigt under intervjun. IPRED-lagen skulle inte påverka hennes handlande det minsta, inte ens om hon fick varningsbrev tillsänt sig på posten. Hon konsumerade redan en hel del även lagligt, och det var då bara mervärdesaspekten, till exempel exklusivt extramateriel, en specialutgåva med ett speciellt omslag och så vidare, som fick henne att välja det lagliga alternativet. Enligt henne så måste film- musik- och spelbranschen satsa mer på allt runt omkring som de kan tjäna pengar på, conventions, merchandise, temaresor och så vidare. Som sagt så var hennes inställning till upphovsrätten kritisk, och hon såg det inte som att det någonsin var det immateriella värdet hon valde att betala för, det var alltid hur det var förpackat.

S: Jag menar, jag går gärna och tittar på opera eller balett också, och då är det ju självklart att man betalar för det. Men då tittar man ju liksom på nån som utför en

konstart. Vilket, förvisso kan man ju titta på en DVD med opera liksom, men det är ju inte samma sak. För det är ju samma som konsert jämfört med en skiva.

I: Mm. Och då egentligen... alltså, då blir det ju nästan som att, då har man paketerat det på det sättet. Okej, då...

S: Precis. Igen, paketering liksom. Det är mervärdet. Men samma, musiken de kanske spelar på en konsert då, den, för mig är fortfarande gratis att ladda ner. För det är liksom inte det som är upplevelsen, utan det är en del av det bara. Musiken är bara reklamen för resten av det.

Intervju 8

Även förpackningen och det så kallade mervärdet är ju dock en immateriell del av varan, men det intervjupersonen syftade på var att hon inte anser att det immateriella innehållet i musiken inte besitter något egenvärde som kan vara värt att betala för.

6.5. Sammanfattning resultat

I de tio intervjuer jag genomfört kan man se tre kategorier av argument och normer. Dessa har jag valt att kalla "alla andra", "arg och ung" och "de förstår oss inte". Uppsatsen fokuserar de personer som själva fildelar. Vissa drag går därför igen hos samtliga intervjupersoner och vissa åsikter har uttryckts av flertalet av dem jag har intervjuat. En sådan sak är att alla de fildelare jag har talat med bär spår av kategorin "alla andra", det vill säga att man i viss mån handlar på ett visst sätt och rättfärdigar det med att alla andra ju också gör det och att man i förhållande till det har svårt att se något felaktigt eller problematiskt med det. I analysen som följer i nästa kapitel kommer jag att gå närmare in på hur kategorierna förhåller sig till varandra.

Resultatet visar vidare att fildelare skapar sina normer både passivt genom det egna och andras handlande, och på ett mer aktivt sätt genom att fildelare tar del av den allmänna debatten på olika vis. Den gemensamma grundnormen bland de fildelare jag här har studerat är att det är okej att fildela. Bland två av kategorierna, "arg och ung" och "de förstår oss inte", är dock normen mer normativ än så – det är rätt att fildela. Vad grunden till detta är skiljer sig dock åt mellan de två kategorierna. "Arg och ung" ser producentledet i musik- och filmbranschen som de som är skyldiga till att det i dag ser ut som det gör, medan "de förstår oss inte" är mer kritiska till den politiska hanteringen av problemet.

Som grupp framstår fildelare här generellt som positiva till att det skall finnas en upphovsrätt på ett eller annat sätt. De två av mina intervjupersoner som var mest kritiska till upphovsrätt

och som vid en första fråga svarade att de inte tyckte att det var så viktigt visade sig efter en stunds resonemang tycka att det var viktigt med den ideella rätten helt och hållet, och den ekonomiska rätten i den mån att ingen annan skall kunna tjäna pengar på det någon annan skapat utan dennes tillstånd. Detta är ju också kärnan i den ekonomiska rätten i URL. Med andra ord så var även dessa två positiva till upphovsrätten i stora drag så som den ser ut idag. Att fildelare inte skulle vara måna om att vi har en upphovsrätt förefaller mot bakgrund av den kunskap vi kan få av denna intervjustudie alltså knappast vara sant. Däremot finns det kunskapsluckor vad gäller vetenskap om hur upphovsrätten är konstruerad och vad den går ut på. I många av intervjuerna och hos alla kategorier hamnade vi i diskussioner där de problem med upphovsrätten som målades upp ytterst var problem som måste lösas rent tekniskt.

Synen på IPRED-lagen är bland de jag intervjuat övergripande negativ. Det som intervjupersonerna lyfter fram är att lagen dels kommer att vara tandlös och inte spela särskilt stor praktisk roll. Många nämner även att de tror att olika anonymitetstjänster kommer att få fler användare på grund av lagen. Flertalet av dem anser också att IPRED-lagens utformning är problematisk i förhållande till den personliga integriteten.

7. Analys

Jag har nu presenterat de resultat jag fått i min studie utifrån de tre kategorier av argument och normer som jag urskilt. I detta kapitel skall jag nu belysa dessa resultat med hjälp av de rättsociologiska teorier jag tidigare beskrivit och analysera vad detta resultat säger om hur fildelare skapar sina normer, och vad det är som påverkar detta normskapande, samt om de påverkas av de rättsliga normerna. Med andra ord skall jag här söka ge ett svar på det som är min frågeställning och mitt syfte med denna uppsats. Jag kommer att dela upp analysen utifrån de frågeställningar jag har, det vill säga: *Vilka normer finns hos dem som fildelar, i detta specifika fall studenter?, Hur skapas dessa normer?* och *Vad är det som medverkar till att normer och lagar om fildelning följs eller inte följs?*

För att svara på de två första av mina frågeställningar kommer jag att börja med att betrakta resultatet i ljuset av rättsociologiska teorier om populärkultur. Därefter kommer jag att presentera en analys av hur fildelares normer skapas utifrån de kategorier jag presenterat i resultatdelen, varefter ett stycke om inklusivitet följer där jag beskriver hur de olika kategorierna förhåller sig till varandra. För att besvara min tredje frågeställning kommer jag sedan att gå över till en analys av funktionerna med IPRED-lagen och om dessa uppfylls genom lagen. Därefter följer en analys av varför IPRED-lagen kommer att följas eller inte. Vidare kommer jag att lyfta upp mina resultat från mikronivå till makronivå och sätta in dem i en samhällslig kontext innan jag presenterar mina slutsatser.

7.1. Vilka normer finns och hur skapas de?

Jag börjar här med att söka ge ett svar på mina första frågeställningar, det vill säga vilka normer som finns kring fildelning, hur dessa skapas och vilka faktorer som påverkar detta normskapande.

7.1.1. Populärkultur

I alla mina intervjuer tog jag upp laglighetsaspekten med intervjupersonen, med andra ord frågade jag dem om hur de såg på att de när de fildelar utför en olaglig handling, och om de tyckte att det fanns något problem med det per definition. Merparten av dem jag intervjuade ansåg inte att deras eget agerande var problematiskt ur den aspekten, utan att det istället var lagens utformning som var det problematiska. Detta resultat är på ett sätt föga förvånande eftersom de jag intervjuade själva fildelar. Det är dock ändå intressant eftersom det visar på

att det finns en bild av hur juridiken är utformad och fungerar som ligger tämligen långt från den rättstradition som vi lever i. I avsnitt 4.1.1.2. presenterade jag Bo Carlssons teorier om populärkultur och rättssociologi. Den bild han där målade upp var att vår bild av juridiken färgas av den vi får presenterad för oss genom populärkultur så som tv-serier, filmer och böcker. Detta har jag sett spår av i flera av de intervjuer jag genomfört. Den övergripande bilden av juridik som växer fram i min studie är att den är ett träigt, trubbigt och oformbart verktyg, och att den inte lever upp till det moraliska magkänslaverktyg som juridiken presenteras som i populärkulturen. Bilden av juridik tenderar hos mina intervjupersoner bli att den skall spegla den direkta och egna moralen och att den är något som aktualiseras framförallt när det är fråga om brottmål, företrädesvis brott mot person. Med en sådan bild på vad juridik har för funktion är det inte underligt att det upplevs som orimligt och resursslösande att något så vardagligt som fildelning är kriminaliserat och dras in i den juridiska världen.

Vad som inte ifrågasätts i detta perspektiv är problemet att finna rätten eller den sanna moralen. Vem är det som sätter upp dessa ramar? Vad som upplevs som moraliskt riktigt av en person kan ju upplevas som det motsatta av en annan. Tanken på att det skulle kunna finnas en sådan allmängiltig moral som delas av mänskligheten och som man kan lita på som rättesnöre har i vårt rättssamhälle övergetts till förmån för ett som ligger nära "civil law"-traditionen. Där sätts istället rättssäkerhet och förutsebarhet i främsta rummet. Tanken bakom detta är att medborgare skall kunna "räkna ut" vad den juridiska reaktionen blir på ett handlande, och den skall så långt det är möjligt inte vara beroende av vilken enskild människa som gör den juridiska bedömningen. Naturligtvis är juridiken aldrig så objektiv och verkligheten är aldrig riktigt så enkelt, men detta visar ändå i väldigt grova drag på två olika fokus som ett rättssystem kan ha. När då fildelare bedömer den svenska juridiken med de "common law-glasögon" som de fått med sig från populärkulturen så blir bedömningen lite som att bedöma egenskaperna hos ett päron utifrån kriterier för äpplen. Den populärkulturella bilden av juridiken förefaller med andra ord få en stor inverkan på människors sätt att se på verklighetens juridiska sammanhang.

7.1.2. Kategoriernas normskapande

Vid studier av normer inom samhällsvetenskapen brukar man dela upp dem mellan kategoriserande normer, kompetensnormer och handlingsnormer.¹¹⁰ I denna uppsats är det handlingsnormerna som är de intressantaste, och det är därför dem jag går in närmare på. När mina intervjupersoner beskriver sitt agerande och sina argument för detta ser man att det i några hänseenden saknas normer, och att handlandet till viss del är affektionsstyrt. Detta blir framförallt tydligt hos kategorin ”alla andra”, men det finns spår av det även i de andra kategoriernas uttryck kring sitt handlande. Eftersom mitt syfte dock är att belysa vilka normer som finns hos fildelare och hur dessa skapas så går jag nu istället in på de normer som finns hos gruppen. Den grundläggande normen som framkommer i intervjuerna för hela gruppen är att *det är okej att fildela*. Hos alla tre av de kategorier jag har påträffat i denna studie har normer kring fildelning i grunden tillkommit spontant. Det har funnits en rättslig norm som ger uttryck för något annat, men man har handlat på motsatt sätt eftersom detta varit praktiskt och enkelt, och för att det är så många andra som agerar på samma sätt. Hur det vidare normskapande ser ut för vardera kategori, och vad det grundar sig i skall jag nu presentera. Jag kommer i dessa analyser att utgå ifrån den modell som Matthias Baier utvecklat som jag presenterade tidigare i metodkapitlet och som återfinns i *bilaga 1*, och visa på hur normer skapats genom den transformation från varat till börat och tillbaka till varat som denna modell redogör för. Som jag redogjorde för i kapitel 4.1.2.2. så skapas normer antingen spontant, intentionellt eller materiellt.

7.1.2.1. ”Alla andra”

Den verklighet som ”alla andra” tar sin utgångspunkt i påverkas mycket av den materiella aspekten, alltså de tekniska och materiella ramar som omgärdar fildelningen. Den sociala verklighet präglas av ett tillåtande klimat där man accepterar fildelningen som en del av vardagen utan att diskutera det närmare. Den subjektiva verkligheten kännetecknas för kategorin av ett spontant handlande utan särskild mycket eftertanke. Sammantaget bildar de här tre delarna grunden till kategorins handlande, och till deras normskapande.

Normen formuleras sedan i börat som en handlingsanvisning med en sanktion. För ”alla andra” är den norm som formuleras tämligen vag, likaså sanktionen. Den norm som uttrycks av kategorin skulle kunna formuleras som att:

- *Upphovsrättsskyddat material får inhämtas med hjälp av illegal fildelning.*

¹¹⁰ Baier 2008 s. 42 ff

Sanktionen för att bryta mot denna norm utspelar sig på det individuella planet i form av att det blir krångligare och dyrare att inhämta upphovsrättsskyddat material. Några egentliga sociala sanktioner finns inte hos kategorin.

”Alla andra” skapar sina normer spontant. Det innebär som jag beskrivit ovan i stycke 4.1.2.2. att de väljer att göra som andra gör därför att de av erfarenhet tar det för troligt att detta kommer att innebära att de om inte lyckas, så i vart fall inte misslyckas. De slipper göra samma övervägande som andra gjort före dem. Risken att bli upptäckt eller utpekad som onormal minskar också radikalt när de handlar som andra gör.¹¹¹ Det finns också ett mått av materiellt skapande av kategorins normer eftersom dessa grundar sig till så stor grad i de tekniska och materiella ramarna. Normalstrare är de personer som kategorin omges av, umgås med, läser om. De andra kategorierna fungerar även de som normalstrare för denna kategori, liksom att de själva genom att reproducera normen medverkar som normalstrare. Något som avgränsar vilka som är normalstrare för kategorin är åldersfaktorn. Det är framförallt personer som befinner sig inom samma åldersspann som kategorin själva som påverkar kategorins normskapande, även om detta inte skall ses som en absolut avgränsning.

Adressat för normen är primärt kategorin själva. På det sätt som normen är uppbyggd så blir den starkare ju mer spridd den är, och det är därför viktigt att den reproduceras. Sekundära adressater är skiv- och filmdistributörsbranschen som man önskar skall arbeta fram ännu enklare tekniska lösningar.

7.1.2.2. ”Arg och ung”

”Arg och ung” tar som kategori sin utgångspunkt i en verklighet som domineras dels av den tekniska och materiella verkligheten liksom ”alla andra”, och dels av den sociala verkligheten i bloggar och andra opinionsbildande communitys som de påverkas och influeras av mycket. Kategorins subjektiva verklighet präglas av en ilska gentemot filmdistributörs- och skivbranschen som inte utvecklats i den riktning och i den takt som man önskar. Med denna verklighet som grund skapas så i börat kategorins normer, och de sanktioner som hänger samman med dessa. Normerna kan formuleras på följande sätt:

- *Upphovsrättsligt skyddat material skall inhämtas genom fildelning samt*
- *Man skall sprida sina åsikter kring fildelning.*

¹¹¹ Baier 2008 s. 60 f

Kategorins normer kring fildelning handlar alltså inte bara om en handlingsanvisning för själva fildelandet, utan de har även utvecklat en norm som rör opinionsbildandet kring frågan. Sanktionen för att bryta mot normerna är primärt av en social karaktär. Precis som en av mina intervjupersoner uttryckte i det citat som fått ge namn åt kategorin så handlar man som man gör av princip, och om man då bryter mot denna princip så är man inte längre en del av kategorin. Eftersom kategorin fildelar av ideologiska skäl och med en ideologisk övertygelse så förlorar man också sin plats inom den om man inte handlar enligt den gemensamma ideologin. En sekundär sanktion är också den som är central för ”alla andra”, nämligen att det påverkar individen genom att det blir dyrare och mer omständligt att inhämta materialet.

Kategorins normer har dels liksom ”alla andra” tillkommit spontant, men också med ett stråk av att ha tillkommit intentionellt. Även om det inte är formella regler som varit med och skapat normerna och de inte har tillkommit på ett strikt formellt sätt, så finns det ett stråk av det mer strukturerade normskapandet genom de politiska rörelser och opinionsbildare som är med och skapar grunderna i de normer som kategorin står för. I viss mån blir alltså normerna en efterkonstruktion.

För kategorin ”arg och ung” återfinns normalstrarna bland politiker, bloggare och andra debattörer som står för de ideal som kategorin gör. Kategorin är vidare själva normalstrare när de reproducerar normen vidare. Adressat är branschen i första hand, men även upphovsmän och politiker. Även samhället i en vidare aspekt kan sägas vara adressat för normen eftersom kategorin strävar efter att verka opinionsbildande.

7.1.2.3. ”De förstår oss inte”

Den verklighet som ”de förstår oss inte” tar sin utgångspunkt är densamma som de tidigare kategorierna när det gäller den tekniska, materiella verkligheten. Den sociala verkligheten utmärks av ett engagemang för de politiska ramarna kring fildelningen. Kategorins sociala verklighet innebär många diskussioner om vilken typ av samhälle vi lever i, och hur detta skapas. Den subjektiva verkligheten färgas av en uppfattning av att den politiska makten inte har förstått hur verkligheten ser ut. Utifrån detta vara så skapas i börjat kategorins normer för fildelning som kan formuleras som:

- *Det är bra för samhället att fildela samt att*
- *Man skall debattera fildelning när det ges tillfälle.*

Sanktionen för att bryta dessa normer är liksom för de båda andra delarna av en materiell karaktär på det individuella planet, att det gör inhämtande av information krångligare och dyrare. Därutöver finns den sociala sanktionen som innebär att man inte passar in i sin sociala grupp. Denna sanktion är dock inte alls lika skarp som hos ”arg och ung”. Den primära sanktionen ligger istället i kategorins övertygelse om att det är en fildelningen är en del av en viktig samhällsutveckling, och att man då inte är med om att arbeta för denna. I förlängningen förstör man då både för sig själv och för alla andra.

Normalstrare för kategorins normer är kategorin själva i första hand. Faktorer som klass, utbildning och ålder har en viss påverkan för vilka som är normalstrare, då kategorin har ett behov av att känna sig samhörighet med dessa. Den primära adressaten för normen är politiker och den lagstiftande makten. Liksom ”arg och ung” så kan man se att även ”de förstår oss inte” har samhället i ett större perspektiv som adressat eftersom man strävar efter att vara med och bilda opinion i frågan om fildelning.

7.1.3. Inklusivitet

Det man ser när man betraktar de tre kategorierna är hur de går in i varandra. Det förhåller sig inte så att de är varsin tårtbit i en uppdelad tårta av normer, utan snarare så skulle man kunna använda den ryska dockan som metafor för hur de olika kategorierna förhåller sig till varandra. Inom den fenomenografiska analysmetod som jag använt mig av kallar man detta för inklusivitet, vilket också ligger när det som benämns som kvalitativa taxonomier.¹¹²

Den första kategorin, ”alla andra”, utgår ifrån de grundläggande delarna så som de materiella ramarna i verkligheten och det spontana normskapandet som framförallt har den egna omgivningen som normalstrare och adressat. De andra kategorierna innehåller sedan dessa delar, men bygger vidare på dem i tur och ordning. Man kan också se att många av ”arg och ungs” delar återfinns vidareutvecklade hos ”de förstår oss inte”. Men är det då nödvändigt att dela upp det i tre separata kategorier? Skulle man inte kunna nöja sig med den tredje kategorin och beskriva den mer ingående? Svaret på den frågan blir nej, och det beror på att det trots allt rör sig om tre kvalitativt skilda uppfattningar, och att jag i denna studie visat på att det finns både de fildelare som tillhör enbart ”alla andra”, likväl som det finns de som tillhör alla tre kategorier. Genom att separera de olika kategorierna från varandra så ges också

¹¹² Claesson, Silwa *Spår av teorier i praktiken Några skolexempel* 2007 s. 37

ett bättre tillfälle att renodla de respektive kategoriernas normer utifrån vad som skiljer dem åt, något som är en central del av den fenomenografiska analysen.

7.2. Vilka är orsakerna till lagefterlevnad eller ej?

Min tredje frågeställning gäller hur normerna hänger samman med fildelares förmåga eller vilja att efterleva lagar på området. I de närmaste styckena kommer jag att försöka att ge ett svar på denna komplexa fråga.

7.2.1. Rättens funktioner och de rättsliga normerna

Hur ser det då ut med de rättsliga funktionerna som jag nämnde tidigare i avsnitt 4.1.1.1.? Kommer man att lyckats uppfylla dessa? Att ge en fullständig bild av de olika funktionerna med den nya IPRED-lagen är i det närmaste omöjligt, och skulle kunna utgöra en helt egen uppsats. Syftet med denna uppsats är att studera vilka normer som finns för fildelare kring deras fildelning, och hur dessa skapas och vad som påverkar dessa. Utifrån detta syfte finns ingen mening med att närmare studera funktioner som till exempel att IPRED-lagen skall hjälpa till att uppfylla de internationella kraven på svensk lagstiftning och se till att den medverkar till harmoniseringen inom EU och undanröja hinder mot den fria rörligheten.¹¹³ Istället kommer jag här att fokusera på de manifesta och latenta funktioner som hör samman med påverkan av fildelare och deras normer och sätta dem i relation till de resultat jag fått fram i denna studie.

7.2.1.1. Manifesta och latenta funktioner

De manifesta funktionerna är de som finns uttalade som mål eller syften med en lag. Efter att ha studerat förarbetena till IPRED-lagen ser jag att den manifesta funktion som har samband med fildelares handlande och normer är *att motverka den illegala fildelningen*.¹¹⁴ De latenta funktionerna kan vara svårare att upptäcka eftersom de inte finns uttalade på det sätt som de manifesta gör. Så snart de uttalas av lagstiftaren går de ju också från att vara latenta till att bli manifesta. För att finna de latenta funktionerna har jag läst ”mellan raderna” i lagens förarbeten, i den allmänna debatten, i mina intervjupersoners svar och i tidigare forskning om latenta funktioner. Den latenta funktion med IPRED-lagen som hör samman med påverkan av

¹¹³ Prop. 2008/09:67 s. 1, 71 f och 88, <http://regeringen.se/sb/d/9341/item85387> 2009-04-20 och pressmeddelande 4 december 2008 Justitiedepartementet *Skyddet för bl.a. datorprogram, dataspel, film och musik förstärks*

¹¹⁴ Prop. 2008/09:67 s. 138 och <http://regeringen.se/sb/d/9341/item85387> 2009-04-20

fildelares agerande som jag kommit fram till är att man skall *avskräcka från immaterialrättsintrång genom ökade risker att bli upptäckt*.

Kommer då lagen att uppfylla dessa funktioner? Det resultat som min studie ger visar att lagen inte kommer att stoppa den illegala fildeningen, även om den har en viss påverkan. Bara två av de personer jag talade med svarade att de antagligen skulle ändra sina vanor i den mån att de skulle sluta fildela, men även de två personerna lämnade dörren öppen för att fortsätta om det skulle visa sig vara fortsatt låg risk för upptäckt även efter lagens införande. De övriga sade sig inte påverkas av lagens införande, utan att de skulle fortsätta fildela, antingen precis som tidigare eller med vissa försiktighetsåtgärder så som att använda sig av tjänster för att dölja sina IP-adresser. Så som den manifesta funktionen är utformad så handlar det dock om att motverka den illegala fildelningen, och ambitionen är därmed inte att man skall stoppa den helt och hållet med hjälp av lagen. Var gränsen för att motverka något går kan vara svårt att avgöra. Jag har dock visat att fildelare skapar sina normer utifrån andra omständigheter än huruvida det är lagligt eller ej. I den mån deras normer påverkas av lagar så är det istället som en faktor som stärker de redan existerande normerna, framförallt hos ”arg och ung” men även hos ”de förstår oss inte”. Min slutsatsen är därför att funktionen att IPRED-lagen skall motverka illegal fildelning inte uppfylls gentemot fildelare. Hur den fungerar som normpåverkare hos de som inte fildelar är dock en annan fråga som inte går att besvara i denna uppsats.

7.2.1.2. Rättens ”landskap”

Det ”landskap” som IPRED-lagen hamnar i är med andra ord inte särskilt mottagligt. De rättsliga normerna skall i bästa fall vara sociala normer som upphöjts till en rättslig nivå, med andra ord en kodifiering av de sociala normerna till rättsliga normer. I detta fall kan vi dock se att den rättsliga normen inte har en motsvarighet i en social norm bland fildelare. Precis som sociologen Johan Söderberg påpekar i sin bok *Allt mitt är ditt* så bygger laglydighet dock bara delvis på att man vill undvika den rättsliga sanktionen, minst lika mycket regleras människor i allmänhet av de sociala sanktionerna från sin omgivning som det innebär att bryta mot lagen.¹¹⁵ För fildelare finns det dock ingen sådan social sanktion, snarare har jag visat på att det finns sociala sanktioner om man inte fildelar, det vill säga är med och bryter mot den rättsliga normen. Lagstiftaren har med andra ord misslyckats med att ge de rättsliga normerna den inverkan man velat; de verkar inte normerande på fildelare.

¹¹⁵ Söderberg s. 61

En avgörande pusselbit när en lag inte hamnar i ett "landskap" som tar emot den på det sätt man önskar är som jag nämnt tidigare att man inte har lyckats kommunicera den på önskvärt sätt. IPRED-lagen är som jag berört inte en kodifiering av en i samhället rådande norm. Detta behöver dock inte innebära att den inte kan hamna i ett "landskap" som tar emot den på ett önskvärt sätt, vilket införandet av förbudet mot barnaga är ett bra exempel på. Lagen har genomförts i svensk rätt efter åtskilliga år av arbete med denna, både här i Sverige, men framförallt på en internationell nivå. Även om det som jag beskrivit i stycket om *pandans tumme* (avsnitt 3.1.4.) inte är korrekt att påstå att lagar kring upphovsrätt och därmed fildelning tillkommit med ett enda samlat, förbättrande syfte som grund, så har det trots allt funnits många diskussioner, argument och syften med de regler som införts. Tittar man på hur mina tre kategorier ser på IPRED-lagen, men också URL, så inser man att dessa syften, och alla dessa års arbete där man kompromissat, argumenterat och funderat inte har lyckats kommuniceras till fildelare som adressater för lagen. Genom att man misslyckas med denna kommunikation så uppnår man som jag visat inte heller lagens funktioner i de delar som rör fildelare. Detta leder till att lagen uppfattas som att den inte är en integrerad del av samhället av dessa personer.

7.2.2. Varför lagen inte följs

Som jag beskrivit tidigare i avsnitt 4.1.2.2. kan det finnas många olika faktorer som gör att en lag följs eller inte. En del av det är att den inte kommunicerats på önskvärt sätt som beskrivits i stycket ovan. Det finns också andra faktorer som påverkar detta och som jag skall presentera här för att försöka ge en mer övergripande bild av varför den nyligen införda IPRED-lagen inte får särskilt stor inverkan på de människor som fildelar.

Ett sätt att få en lag att bli effektiv är att bygga ett system som tvingar in handlandet i lagens ram, som det är exempelvis med inkomstskatt där det finns ett system som gör att de allra flesta av oss närmast automatiskt betalar vår inkomstskatt. IPRED-lagen har inga sådana sidor, och det skulle också vara svårt att utforma ett sådant system. Det skulle dessutom innebära oerhört stora inskränkningar av både den personliga integriteten och den tekniska utvecklingen och friheten. En sådan lösning är därför med största sannolikhet inte är önskvärd från något håll.

Rättsliga sanktioner är ett annat sätt att få människor att följa en lag. De sanktioner som hittills varit aktuella i URL har inte varit tillräckliga. Mina intervjuer visar att inte heller de nya möjligheter till sanktioner som IPRED tillåter är tillräckligt kraftfulla för att påverka denna grupp i en större grad. Den rättsliga sanktionen kräver som jag tidigare presenterat att den enskilde gör en kalkyl för om det är värt att bryta den rättsliga normen i förhållande till sanktionen, och en del av denna kalkyl är att ta hänsyn till vem som drabbas av lagbrottet. Som jag visat i mitt resultat så ser inte de fildelare som här intervjuats det som att det är ett skyddsvärt objekt som drabbas vid upphovsrättsintrång, istället hänvisar de till lagen till exempel som en lyxkonsumtionslag. Vill man påverka fildelares beteende så är en del därför att ge dem en anledning till att se URLs skyddsobjekt som något skyddsvärt. Detta hänger också samman med att vårt handlande styrs av våra värderingar, och om lagen är en kodifiering av en i samhället rådande norm så kommer man också i mycket högre grad få en lag som efterföljs. I denna situation är lagen som jag pekat på inte en kodifiering av en rådande norm, utan det finns stora grupper som har normer som innebär det i stort sätt motsatta. Naturligtvis är detta en av de avgörande orsakerna till att mina studieobjekt i stor utsträckning inte kommer att följa lagen.

En sista aspekt av varför en lag följs eller inte är om människor upplever det som rationellt eller inte att följa den. En stor del av den bedömningen handlar om huruvida andra agerar i enlighet med den aktuella lagen eller ej. De visar sig i beskrivningen av den grundläggande kategorin ”alla andra” att fildelare upplever att fildelning är någonting som alla andra också sysslar med. Det rationella beslutet blir därför att det inte kan vara särskilt riskabelt att fortsätta med beteendet.

Detta sammantaget pekar mot att det i dag inte har presenterats några för fildelare giltiga anledningar till att sluta fildela. Det finns inget (materiellt) system som tvingar in människor i ett annat beteende. Den rättsliga sanktionen framstår inte som tillräckligt hotfull. Den som drabbas av lagbrottet framstår inte heller som tillräckligt skyddsvärd. Eftersom beteendet är så pass utbrett så framstår det inte heller som det självklart rationella beslutet för fildelare att förändra sitt beteende.

7.2.3. Från mikro till makro

De resultat jag har presenterat i denna uppsats grundar sig på tankar och normer hos tio personer som fildelar, och ger en bild av hur deras normer ser ut och skapas på en mikronivå.

Genom att analysera dem på det sätt jag här gjort där jag har tagit intryck av den fenomenografiska metoden och sett dem som en helhet och letat efter mönster och likheter men också skillnader så ger resultaten en möjlighet att antyda något om verkligheten även på en makronivå. Även om människor är olika i sina uppfattningar finns det också stora likheter i en kultur. Som jag nämnt tidigare är detta en av de stora förtjänsterna även med den rättssociologiska teorin. De studier som gjorts tidigare om fildelares syn på sitt handlande är antingen gjorda i sociologi och saknar därför en tillräckligt stark koppling till det juridiska sammanhanget, eller så är det rättssociologiska studier där man använt sig av kvantitativ metod vilket innebär att man inte på samma sätt har kunnat komma åt argumentationer och normskapandefaktorer.¹¹⁶ Det jag har gjort i denna uppsats är att sätta den juridiska verkligheten, som strävar efter att vara objektiv, i samband med människors subjektiva upplevelse av ett fenomen. Utifrån detta kan vi se ett mönster om hur dessa två delar förhåller sig till varandra, och försöka ge svar på hur man kan agera för att påverka den framtida bilden av upphovsrätt, fildelning, skapande, teknisk utveckling och finansiering, och på vilket sätt juridiken är en del av denna framtid.

Jag anser att mitt resultat visar på vikten av att man från alla parter bör anstränga sig för att göra fildelningsdebatten mer nyanserad och mindre polariserad, och därmed bli av med vissa av de klyftor som befästs och som bromsar upp möjligheten för olika ståndpunkter att förstå varandra. Debatten fastnar annars på en nivå som knappast leder vidare. Ett exempel på detta är det som flera av intervjupersonerna tar upp, nämligen hur oerhört enkelt det är att förfalska skärmdumpar om man vill. I denna diskussion så tar man dock inte frågan till nästa nivå och frågar sig varför branschen skulle förfalska bevisning, och diskussionen ”fastnar” då istället i en tvist om huruvida det är enkelt att förfalska bevis och om domstolen kan bedöma detta, och man når inte fram till den egentliga frågan – hur vill vi ha det med upphovsrätten i framtiden?

7.3. Slutsatser

Sanktioner finns till för att korrigera beteenden in i normen, både de rättsliga och de sociala. I denna studie har jag dock sett att de rättsliga normerna hittills har haft minimal inverkan på fildelares normer och därmed handlande, och att det istället är de materiella (tekniska och ekonomiska) omständigheterna som påverkar normskapandet mest, och därefter de sociala.

¹¹⁶ Se exempelvis *En studie om normerna kring fildelning och piratkopiering* Engström, Anna-Katarina, *fildelaren en social bandit i vår tid* Borgström, Rasmus och Lindgren, Sara och *”Det är så lätt, det är bara att gå in och trycka på ett par knappar”* Poturovic, Darja och Tegnér, Magnus.

Lagar fungerar med andra ord strikt sett inte som styrmedel för att förändra fildelningsbeteenden. Vill man ändra fildelares normer och handlande så måste man alltså arbeta på andra sätt än att förändra lagarna. Vad gäller kategorierna ”arg och ung” och ”de förstår oss inte” så kan lagändringar av det här slaget istället stärka deras normer eftersom det stärker deras bild av en icke-samarbetsvillig bransch och en oförstående politikerkår.

Den internationella utvecklingen är tydlig, upphovsrätten harmoniseras mer och mer globalt i takt med globaliseringen över lag. De beslut som vi fattar här i Sverige utgör en nödvändig följd av vårt medlemskap i organisationer som EU, FN och WTO. I och med att besluten fattas på så hög nivå och med så många inblandade är det naturligt att de till viss del blir kompromisser. De förändringar som drivs igenom på en internationell nivå har stötts och blötts länge innan de når oss, och det finns naturligtvis en mängd argument för varför förändringarna genomförs. En genomgående tanke hos de fildelare jag här har talat med är att besluten fattas på gigantiska multinationella företags villkor och av okunniga politiker. Vill man förändra denna bild så är det därför oerhört viktigt att man från politiskt håll informerar på en bred front vad tankarna bakom lagar, såväl befintliga som nyinförda och kommande, är. Vill man minska klyftan mellan fildelares agerande och lagens utformning så tror jag att detta, vid sidan av ett fortsatt arbete från branschens sida med att ta fram mer konsumentvänliga och billiga alternativ, är centralt.

Intervjupersonerna påtalar inte själva kopplingen mellan det egna agerandet och upphovsrätten som idé och fenomen, och hur den eventuellt skulle kunna urholkas på grund av detta. Det största ansvaret för att lyfta denna fråga ligger naturligtvis dels på politisk nivå, och dels på dem som faktiskt är beroende av upphovsrätten, det vill säga musik- och filmbranschen. I denna studie har jag visat att ”skrämsel” i form av lagändringar inte fungerar som normförändring, utan att det snarare stärker vissa kategoriers övertygelse om att fildelning är något riktigt. Istället kan mer användarvänliga alternativ som råkar vara lagliga, tjänstgöra som normpåverkare, framförallt för ”alla andra”. Som jag visat är också ”alla andra” i mångt och mycket grunden för de två andra kategorierna och det som påverkar denna kategoris beteende får därmed efterverkningar i de övriga kategoriernas beteende och normer. Om man från samhällets håll vill få befolkningen att aktivt välja de lagliga alternativen så bör man ge dem goda argument för att göra detta, något som fildelare som grupp saknar idag. Med den bild av branschen som kategorin ”arg och ung” har så är det lätt att förstå varför de inte kommer att vilja ändra sitt beteende för att passa branschen. Och vill man påverka ”de

förstår oss inte” så framstår det som centralt att kommunicera vad syftet med URL är och vad skyddsobjektet är och vad man ser skulle vara konsekvensen av en försvagad upphovsrätt. Som jag pekat på måste man på ett mycket mera explicit sätt argumentera från politiskt håll för varför man genomför de lagförändringar man gör och för varför man inte förändrar äldre lagar som av fildelarna upplevs som föråldrade och samhällshindrande. Här kan det också vara värt att påpeka att medierna har en viktig roll när det gäller på vilket sätt de väljer att rapportera om dessa frågor. Mediernas roll i hur vi som medborgare uppfattar de juridiska ramarna som vi har att hålla oss inom är ett eget forskningsområde, och dessa samband i förhållande till fildelningsdebatten skulle kunna utgöra en helt egen avhandling.

Men ansvaret för att se hur sambandet mellan fildelning och upphovsrätt och hur detta kommer att se ut i framtiden ligger även på fildelarna själva. I det informationssamhälle vi lever i idag så kan man inte komma undan med att säga att man inte visste, särskilt inte den urvalsgrupp jag har valt, universitetsstudenter, eftersom de bör vara vana att själva på ett kritiskt sätt söka information.

Jag anser att alla skulle tjäna på att debatten om fildelning istället för att handla om hur det sett ut tidigare, eller hur det ser ut just idag, börjar handla om vilken framtid vi vill ha och vilket klimat vi vill skapa för kulturskapare och kulturkonsumenter. Om man inte betalar för den kultur man konsumerar på traditionellt sätt så kommer det att få någon typ av konsekvens. En effekt skulle kunna vara att kulturen blir än mer beroende av reklamfinansiering, och att denna reklam måste leta sig närmare kulturen för att nå konsumenterna. Gränserna mellan kultur och marknadsföring skulle kunna bli mycket suddigare än vad de är idag, och det är en av de konsekvenser man måste ta i beaktande när man funderar på sitt agerande, både från ett politiskt, företagsmässigt och privat perspektiv.

Även om fildelningsdebatten fortfarande i stort är onyanserat polariserad så kan man se att det på flera håll tas upp andra typer av frågor. Till exempel ifrågasätts varför det har blivit så självklart att man inte kan betala för den kultur man vill konsumera och vad detta ger för framtid.¹¹⁷ Det är när vi kommer in på denna typ av diskussioner som vi kan börja fundera på hur vi skall ha det med upphovsrätten framöver.

¹¹⁷ Se exempelvis *Fildelning och fattigdom* <http://gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=121&a=490753> 2009-04-23 och Söderberg, Johan *Allt mitt är ditt*

Jag har i denna uppsats visat hur de nu rådande normerna hos fildelare skapas, och därmed på vilket sätt de kan påverkas, och även varför de lagar som införts mot fildelning inte efterföljs av gruppen. Precis som jag nämnde i början av denna uppsats så är inte normer skrivna i sten, utan de kan i allra högsta grad påverkas. Fildelningsproblematiken förändras också snabbt, vilket man kunde se när Spotify på allvar lanserades och genast fick många anhängare.¹¹⁸ Med största sannolikhet kommer därför de frågor som idag skapar problem att vara ett minne blott inom de närmsta åren. Huvudfrågan som kommer att kvarstå att ta ställning till är hur kultur skall skapas, konsumeras och finansieras och i grunden om vi vill ha en upphovsrätt på det sätt som vi har idag. Som sociologen Johan Söderberg uttrycker det så är utmaningen mot immaterialrätten idag av en filosofisk snarare än ekonomisk karaktär.¹¹⁹

¹¹⁸ Se *Den strömmande musikrevolutionen* <http://www.dn.se/kultur-noje/musik/den-strommande-musikrevolutionen-1.822297> 2009-03-17

¹¹⁹ Söderberg s. 54

8. Sammanfattning

Fildelning är en av de frågor som väckt stort engagemang de senaste åren. Nya lagar införs och en av dem är den lag som i dagligt tal kommit att kallas IPRED. Men vad vet vi om vilken påverkan dessa lagar har på de som själva fildelar? Syftet med denna studie är därför att få fördjupad kunskap om hur normerna för fildelare ser ut, vad det är som skapar dessa, samt varför de lagar om fildelning som finns följs eller inte följs. Studien har ett rättssociologiskt perspektiv, närmare bestämt hur rätten påverkar samhället. För att mer specifikt få svar på frågorna har tio fildelande studenter intervjuats. Därefter har resultatet analyserats ur ett fenomenografiskt perspektiv vilket innebär att jag behandlat materialet som en helhet och sökt efter kvalitativa skillnader i sättet att uppfatta fildelning. En och samma intervjuperson kan därför förekomma i alla de tre kategorierna.

I denna analys har jag identifierat tre kvalitativt skilda kategorier av argument och normer. Den första benämns ”alla andra” och den visar hur studenter fildelar för att det är enkelt och för att alla andra gör det. Normerna skapas hos denna kategori spontant. Den andra benämns ”arg och ung” och har snarast en ideologisk inställning till fildelning som innebär att de tycker att det är rätt av princip och att distributörsledet i skiv- och filmbranschen är att skylla för dagens problem. Normerna skapas framförallt spontant även för denna kategori, men det har spår av intentionellt skapande. Den tredje har jag valt att kalla ”de förstår oss inte” och det är en kategori som anser att de politiker som fattar beslut och stiftar lagar inte förstår fildelning som fenomen och kultur. Deras normskapande sker också framförallt spontant, med spår av ett intentionellt skapande.

Resultatet visar också att de fildelare jag talat med inte påverkas i särskilt stor utsträckning av den nya IPRED-lagen. Vissa kategoriers normer kan tvärtom istället stärkas av lagar som dessa. De lagar som finns kring fildelning förefaller inte ha kommunicerats på ett tillfredsställande sätt och en slutsats blir därför att fildelningsdebatten bör bli mer nyanserad. Vidare har branschen själva ett ansvar både för att upplysa om upphovsrättens syften och för att utveckla nya, attraktiva alternativ till fildelning. Men även fildelare själva har ett ansvar för att se sitt handlande i ljuset av upphovsrätten och de bör fundera på hur de vill att framtiden skall se ut vad gäller upphovsrätt, kulturskapande och finansiering för detta.

9. Källor

Offentligt tryck

Prop. 2008/09:67 Civilrättsliga sanktioner på immaterialrättens område – genomförande av direktiv 2004/48/EEG

SOU 1956:25 Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk

Ds 2007:19 Civilrättsliga sanktioner på immaterialrättens område – genomförande av direktiv 2004/48/EG

Ds 2007:29 Musik och film på Internet – hot eller möjlighet?

Ju2006/6767/P Promemoria Uppdrag angående upphovsrätten på Internet

Promemoria Den internationella upphovsrättsförordningen (1994:193); en kommentar till förordningsändringar som beslutades vid regeringssammanträde den 18 september 2008

Pressmeddelande 4 december 2008 Justitiedepartementet *Skyddet för bl.a. datorprogram, dataspel, film och musik förstärks*

Praxis

Mål C 341/07

NJA 2002 s 178, Drängarna

Hovrätten för västra Sverige Dom 2007-06-12 Mål nr B 4465-06

Stockholms tingsrätt Dom 2009-04-17 Mål nr B 13301-06

Linköpings tingsrätt Dom 2008-05-05 Mål nr B-1066-06

Norrköpings tingsrätt Dom 2006-10-17 Mål nr B 2142-06

Västmanlands tingsrätt Dom 2005-10-25 Mål nr B-1333-05

Sollentuna tingsrätt Dom 2005-11-09 Mål nr B-1380-05

Litteratur

Baier, Matthias *Norm och rättsregler En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* 2003 Studentlitteratur, Lund

Baier, Matthias *Om normer Kompendium i rättssociologi* ver 2 2008, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Carlsson, Bo *Rättssociologi och populärkultur* 2001, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Claesson, Silwa *Spår av teorier i praktiken Några skolexempel* 2007, Studentlitteratur, Lund

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena *Metodpraktikan Konsten att studera samhälle, individ och marknad* Tredje upplagan, 2007 Norstedts juridik, Stockholm

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn *Forskningsmetodik Om kvalitativa och kvantitativa metoder* Andra upplagan 1997 Studentlitteratur, Lund

Hydén, Håkan *Normvetenskap* 2002 Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Hydén, Håkan *Rättssociologi som rättsvetenskap* 2002 Studentlitteratur, Lund

Levin, Marianne *Lärobok i immaterialrätt* Nionde upplagan 2007 Norstedts Juridik, Stockholm

Kvale, Stienar *Den kvalitativa forskningsintervjun* 1997 Studentlitteratur, Lund

Larsson, Staffan *Kvalitativ analys- exemplet fenomenografi* 1986 Studentlitteratur, Lund

Mathiesen, Thomas *Rätten i samhället En introduktion till rättssociologin* 2005 Studentlitteratur, Lund

Streng, Alfred *Ideella rättigheter i en digital miljö Acta Wasaensia Nr 127* 2007 Universitatis Wasaensis

Svensson, Måns *Sociala normer och regelefterlevnad Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv* 2008 Media-tryck Sociologen, Lund

Söderberg, Johan *Allt mitt är ditt Fildelning, upphovsrätt och försörjning* 2008 Bokförlaget Atlas, Stockholm

Töllborg, Dennis *Regler eller juridik? En lärobok i rättskunskap om varför* 2005 Studentlitteratur, Lund

Artiklar

David, Paul A. *Intellectual Property Institutions and the Panda's Thumb: Patents, Copyrights, and Trade Secrets in Economic Theory and History, Global Dimensions of Intellectual Property Rights in Science and Technology* Office of International Affairs National Research Council 1993, National Academy Press, Washington D.C.

Lindgren, Håkan *Fildelning och fattigdom* <http://gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=121&a=490753> 2009-04-23

Roos Holmborg, Natalie *Den strömmande musikrevolutionen* <http://www.dn.se/kultur-noje/musik/den-strommande-musikrevolutionen-1.822297> 2009-03-17

Schüldt, Eric *Piraterna tar över* <http://www.fokus.se/2007/08/piraterna-tar-over/> 2009-03-27

Westman, Daniel *Första svenska domen om fildelning* Lov&Data nr. 85, mars 2006, s. 14, <http://www.juridicum.su.se/iri/dawe/Första%20svenska%20domen%20om%20fildelning.htm> 2009-04-21

Studentuppsatser

Borgström, Rasmus och Lindgren, Sara *Fildelare – en social bandit i vår tid* Sektionen för Hälsa och Samhälle, Högskolan i Halmstad

Engström, Anna-Katarina *En studie om normerna kring fildelning och piratkopiering* Avdelningen för rättssociologi, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Poturovic, Darja och Tegnér, Magnus ”Det är så lätt, det är bara att gå in och trycka på ett par knappar” – En rättssociologisk utvärderingsstudie av lagen om upphovsrätt (Lag 2005:359) och de viktigaste orsaksmekanismerna bakom fildelning Andratertinsuppsats i rättssociologi, Avdelningen för rättssociologi, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Internet

Forskningsetiska principer inom humanistisk –samhällsvetenskaplig forskning <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> 2009-04-17

Karnov lagkommentar <http://www.westlaw.se> 2008-10-27

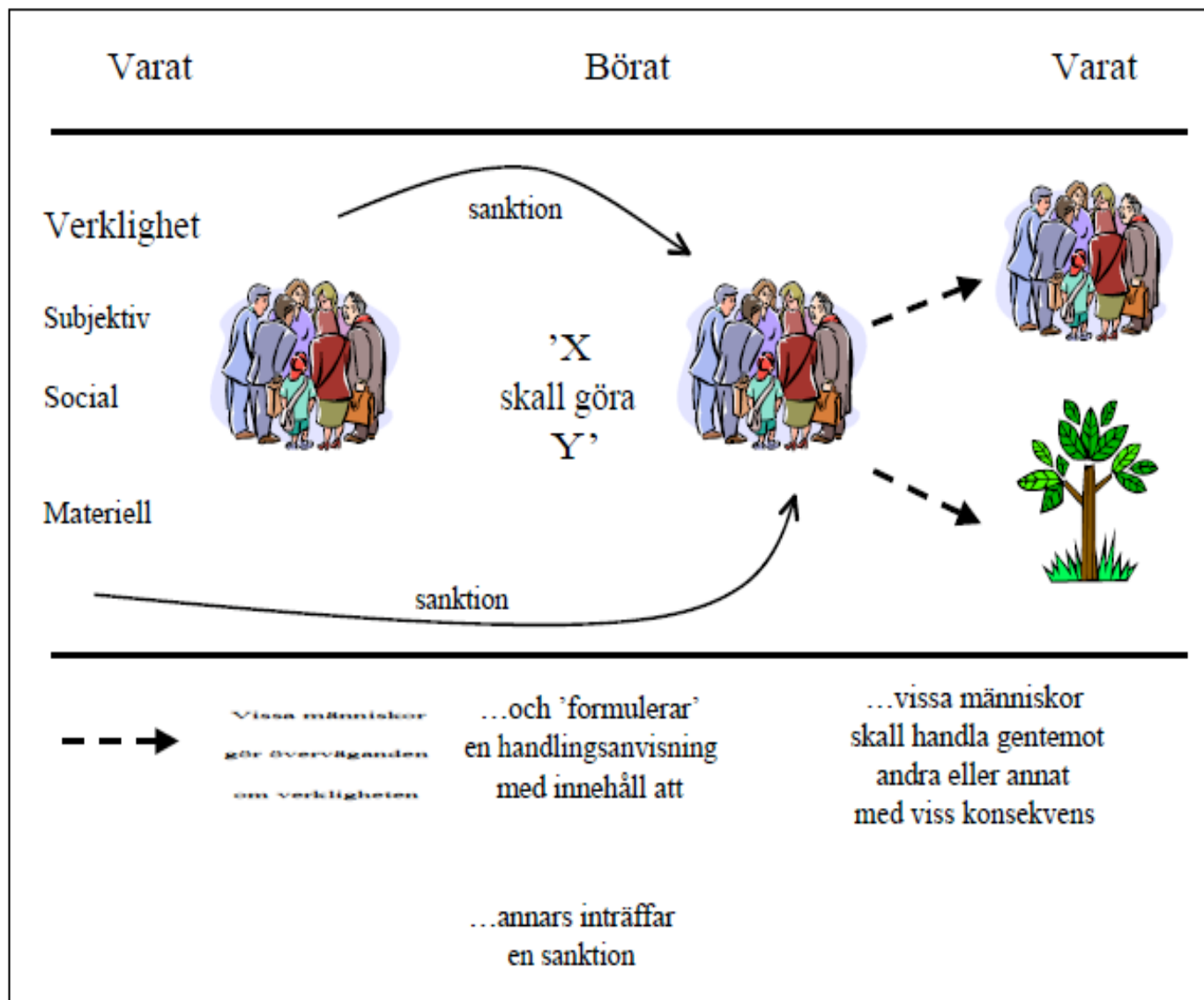
Regeringens websida, frågor och svar angående prop. 2008/09:67, införandet av sanktionsdirektivet <http://regeringen.se/sb/d/9341/item85387> 2009-04-20

Statistiska centralbyråns publikation *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2008* http://www.scb.se/statistik/_publikationer/IT0102_2008A01_BR_IT01BR0801.pdf 2009-05-04

WIPO:s websida <http://www.wipo.int/members/en/> 2009-03-31

Bilaga 1

Matthias Baiers modell för normers förhållande till varat och bört:



Bilaga 2

Intervjuguide

Intervjuerna skall beröra dessa ämnen/frågor:

1. Inledande frågor om ålder, sysselsättning (tidigare och nuvarande) osv. Både för att få dessa uppgifter, men också för att inleda avslappnat
2. Be intervjupersonen berätta själva om sina fildelningsvanor- vad de fildelar, hur ofta, hur mycket, osv.
3. IPRED- be intervjupersonen berätta om sina spontana tankar kring lagen, och gå sedan in djupare på vad dessa tankar innebär och har för konsekvenser
 - a. Kommer lagen att påverka intervjupersonens agerande?
4. Upphovsrätt- hur ser intervjupersonen på upphovsrätten som tanke, idé, fenomen? Skall den finnas kvar? Varför/varför inte?
5. Hur ser intervjupersonen på laglighetsaspekten i förhållande till fildelning, dvs hur ser de på att bryta mot en lag i förhållande till demokrati eller tankar om rättssamhället osv?
6. Ge intervjupersonen möjlighet att själv styra in samtalet på teman och ämnen som hon/han vill belysa.